

Розділ 6

Механізм подолання економічної кризи в промисловому секторі регіону

6.1. Передумови формування антикризових механізмів у промисловості

Макроекономічна нестабільність є однією з основних недоліків ринкової економіки. Тоді як у командній економіці всі рішення щодо економічної політики держави, розподілу ресурсів і організації виробництва приймаються центральним плановим органом, у ринковій економіці, як відомо, ці рішення ніким не узгоджуються. У чистому капіталізмі функцію планового органу приймає на себе ринковий механізм, тобто функціонування економіки повністю знаходиться в розпорядженні ринку. Звичайно, в цих умовах механізм саморегуляції ринку дуже часто дає збої. Цей недолік ринкової економіки є «жертвою» задля ефективного розподілу ресурсів, інтенсивного економічного зростання й інших переваг капіталістичного устрою суспільства. Проте «чистого» капіталізму на практиці не існує – у всіх країнах з ринковою економікою практикуються змішані системи, які займають деяке проміжне положення між командною економікою і «чистим» капіталізмом. Держава у таких системах виконує певну роль в економічному житті суспільства [222, с. 137]. Зокрема, вона забезпечує випуск деяких товарів і послуг, які ринкова система не виробляє, також уряд реалізує певну економічну політику, що розробляється на основі економічних цілей і реалій та направляється на нейтралізацію недоліків ринкової економіки. Однією з головних цілей державної політики є досягнення макроекономічної стабільності, тобто досягнення стійкого економічного зростання при стабільному рівні цін і незначному рівні безробіття. Основними інструментами регулювання ринкової економіки є фіскальна і кредитно-грошова політика. Необхідно відзначити, що до розуміння необхідності втручання держави в економічні процеси з метою досягнення макроекономічної стабільності економісти прийшли не відразу.

З кінця XVII – початку XVIII ст. ідея «повного *laissez faire*» – вимога абсолютного невтручання держави в економіку, іншими словами ідея економічного лібералізму, – перетворилася на девіз ринкової ліберальної економічної політики, а разом з тим і в головний принцип нового напрямку економічної думки – класичної політичної економії [492, с. 187]. До цього принципу класична політична економія прийшла в результаті боротьби з меркантилізмом і його подальшим розгалуженням. Послідовники класичної політичної економії відкинули протекціонізм і активне втручання держави в економіку, проповідуючи меркантилізм. Намагаючись пояснити і обґрунтувати рівновагу економіки, вони обходилися без використання математичного апарату, без застосування моделювання, крім того, послідовники класичної політичної економії вважали економіку чистого капіталізму повністю саморегульованою, розділяючи «закон ринків» Ж. Б. Сея. Задовго до Сея принцип лібералізму в економіці оголосив Адам Сміт, тим самим розчистивши шлях для інших послідовників «*laissez faire*». Він, зокрема, ввів такі поняття, як «економічна людина» і «невидима рука». За Смітом, «економічна людина», виходячи зі своїх егоїстичних вигод, діятиме на благо суспільства, тобто «невидима рука» ринку при дотриманні принципів економічного лібералізму сприятиме економічному добробуту

суспільства. Проте якщо кожен індивід діятиме тільки відповідно до власних інтересів, неминучим буде зіткнення і протистояння інтересів, і в такому разі для суспільства було б значно краще, якби вони діяли погоджено. Тобто суспільство тільки виграє, якщо держава погоджуватиме дії окремих індивідів, звичайно, в розумних межах.

«Закон ринків» Ж. Б. Сея зводиться до твердження, що виробництво самостійно створює собі попит: «Всякий продукт з моменту свого створення відкриває ринок збуту для інших продуктів на всю величину своєї вартості» [502, с. 410].

Цей висновок впливав із смітовського визначення природної ціни товарів як суми доходів: $Q = W + P + R$. Ліва частина тотожності – це ні що інше, як сукупна пропозиція, тоді як права частина (сума доходів – заробітної плати, прибутку і ренти) – це сукупний попит. Головний висновок Сея, за його законом, полягає у тому, що в ринковій економіці вся продукція, вироблена в економіці, буде реалізована, тобто достатньо лише виробляти продукт, і він буде реалізований, треба тільки стежити за тим, щоб структура виробництва відповідала структурі попиту. Отже, можна подумати, що в умовах економічного лібералізму криза перевиробництва або, говорячи сучасними термінами, недолік сукупного попиту неможливий. Тобто, за Сеєм, в умовах ринкової економіки, при дотриманні невтручання держави в економіку, кризи і депресії, по суті, неможливі. У довготривалому періоді, вважали класики ринкового лібералізму, ринковий механізм забезпечує рівновагу на рівні повної зайнятості, тобто відсутність безробіття. Вони визнавали, що іноді надзвичайні обставини, такі як війни, політичні перевороти, засухи, падіння фондових індексів або «золота лихоманка», можуть збити економіку зі шляху повної зайнятості. Але коли це відбувається, ринок автоматично коректує ціни, заробітну платню і процентні ставки, і в економіці відновлюється рівень виробництва, що відповідає повній зайнятості [496, с. 105].

До Великої Депресії 30-х років XX століття «закон ринків» Сея загалом дотримувався. Проте в кінці 20-х – на початку 30-х років Велика Депресія охопила спочатку США, а згодом відобразилася на економіці інших промислово розвинених країн. У результаті реальний обсяг ВВП у США скоротився на 40 %, а рівень інфляції підскочив приблизно на 25 %. Тоді з'ясувалась невідповідність теорії класиків ринкового лібералізму, які стверджували, що довготривала депресія практично неможлива, і фактично економіка Сполучених Штатів перебувала у скрутному становищі (10 років США знаходилися в полоні небаченого досі у масштабах безробіття). Сучасні макроекономічні теорії спростовують «закон ринків» Сея. В основі сучасного вчення макроекономічної рівноваги лежить ідея про те, що не весь дохід, одержаний від реалізації продукції, йде на споживання – певна частина зберігається, витрачається на імпорт і податки. Таким чином, відбувається витік з кругообігу «доходи – витрати», чого не врахував в своєму законі Ж. Б. Сей. Проте «закон ринків» Сея зіграв важливу роль в історії економічної думки. Доля закону Сея в історії економічної науки сповнена драматичних подій. З одного боку, фігура Сея-теоретика часто викликала скептичне відношення, а в аргументах, на яких базувався закон, були знайдені серйозні вади. З іншого боку, закон привертав до себе все нові хвилі інтересу, щоразу відкриваючи дослідникам нові грані [492, с. 210].

Своєрідною відповіддю на Велику Депресію 30-х років була теорія англійського економіста Джона Мейнарда Кейнса. У своїй новій макроекономічній теорії Кейнс пояснив причини реально існуючого безробіття та депресії і вказав на необхідність активного державного втручання для боротьби з ними. Кейнс висував положення про відсутність у капіталістичній системі внутрішнього механізму рівноваги, що дозволяє після скорочення сукупного попиту повернутися до колишнього рівня виробництва і зайнятості, визнав небезпеку попадання економічної системи в тривалу пастку депресії. Тим самим він виступив як критик капіталізму і доктрини *laissez faire*.

Кейнс показав, що ринкова система дає збої в області розподілу ресурсів, не забезпечуючи повного використання найважливішого ресурсу – робочої сили. Тим самим Кейнс оголосив про необхідність державного регулювання економіки для уникнення

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

макроекономічної нестабільності, властивій ринковій економіці. Тобто Кейнс уперше в історії економічної думки зарахував проблему безробіття до економічних проблем. До Кейнса вона розглядалася насамперед як соціальна проблема – проблема бідності. Послідовники Кейнса розвинули і вдосконалили теорію зайнятості Кейнса. Сучасна модель сукупних витрат – це вдосконалена теорія зайнятості Кейнса, яка відображає кейнсіанську економічну теорію.

Тематика макроекономічної нестабільності є однією з основних в сучасній макроекономіці. Адже розуміння причин і природи макроекономічної нестабільності в ринковій економіці є необхідною умовою для розробки економічної політики, направленої на ліквідацію макроекономічної нестабільності, тобто досягнення стабілізації рівня цін і виробництва, відповідному повній зайнятості. Крім того, однією з основних функцій сучасної держави є здійснення економічної політики, орієнтованої на пом'якшення циклічності розвитку ринкової економіки, ліквідацію наслідків економічних спадів. Невипадково дана тема є однією з найбільш дискусійних у макроекономіці – існує безліч думок різних економістів про те, якою повинна бути роль держави в питанні регулювання ринкової економіки. Кожна думка, кожен підхід до досягнення макроекономічної стабільності економіки має як сильні, так і слабкі сторони; відповідно, економісти, що виражають ті або інші ідеї, приводять приклади з реального життя, з історії економіки, підтверджуючи правильність їх власних переконань. Проте досвід свідчить, що дотепер не знайдена панацея проти нестабільності в ринковій економіці. Принципи стабілізації економіки, що добре спрацювали в певній економічній ситуації, призводять до абсолютно несподіваного, негативного ефекту в іншій подібній ситуації. Наприклад, кейнсіанська теорія, що добре зарекомендувала себе під час Великої Депресії, не принесла очікуваних результатів у США в 60-ті роки.

Як відомо, на економічну стабільність у країні впливає багато чинників, серед яких і політична стабільність, проте не можна забувати і про зворотний зв'язок, адже макроекономічна стабільність, низький рівень безробіття та інфляція є найважливішими умовами внутрішньополітичної стабільності в країні, привабливості економіки для іноземних інвесторів, довготривалого економічного зростання і добробуту суспільства.

Промисловий переворот кінця XVIII – початку XIX століття зумовив бурхливий економічний розвиток, який створив нову основу для життя економічної політики. Завдання полягало лише в тому, щоб забезпечити ринковий механізм відповідною інфраструктурою (системою правових норм, національною валютою тощо). У той час держава знаходилася в ролі стороннього спостерігача. Проте після світової економічної кризи 1929-1933 рр. стало зрозуміло, що необхідний інший підхід до проблеми державної участі в ринковій економіці. В результаті з'явилося поняття «економічна політика». От як охарактеризував це явище в економіці В. М. Соколінський [416, с. 114]: «В рамках нової стратегії держава різко розширила систему заходів інфраструктурного характеру. Але головне, що зажадало від нього нового якісного стану ринкового виробничого механізму, – це знаходження способів зовнішньої його корекції, що не в змозі зробити зсередини сам ринковий механізм».

Перші спроби державного регулювання економіки були зроблені в Німеччині ще в кінці XIX століття [405, с. 81]. Автором нового соціального законодавства став О. Бісмарк, на основі цього законодавство виникла нова сфера – соціальне страхування. Невипадково, що і в даний час Німеччина є однією з перших серед промислово розвинених країн за рівнем соціалізації економіки.

Існують різні визначення економічної політики. За визначенням Х. Гирша економічна політика держави є сукупністю заходів, направлених на те, щоб упорядкувати хід економічних процесів, здійснювати на них вплив або безпосередньо забезпечувати їх протікання.

Суб'єктами, або виконавцями економічної політики, є, по-перше, держава, по-друге, недержавні суб'єкти економічної політики. Це різні об'єднання, профспілки,

картелі і т. д. У розвинених країнах держава покладає частину тягаря з регулювання економіки на недержавні суб'єкти. В Україні ці інститути не володіють достатнім впливом і силою, щоб допомагати державі у проведенні економічної політики.

Переслідуючи загальностратегічні цілі розвитку, держава в числі інших заходів здійснює стабілізаційну антициклічну політику і політику зайнятості.

Існують різні погляди на причини циклічних коливань, проте, незважаючи на значну кількість розбіжних поглядів і різну розстановку акцентів при формуванні антициклічної політики, в цілому можна виділити два пануючих у даний час напрями регулювання: неокейнсіанство і неоконсерватизм [495]. Перший орієнтується на регулювання сукупного попиту, другий – на регулювання сукупної пропозиції. Для наочності можна представити їх відмінність у вигляді таблиці (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Основні відмінності теоретичних підходів у регулюванні

Ознаки	Неокейнсіанство	Неоконсерватизм
Орієнтації	На попит	На пропозицію
Цілі	Регулювання господарства в цілому (макроекономіка)	Створення стимулів діяльності (мікроекономіка)
Пріоритети регулювання	Податково-бюджетна політика Кредитно-грошова політика	Кредитно-грошова політика Податково-бюджетна політика
Роль держави	Заохочення	Обмеження

Залежно від початкових установок та орієнтирів, прихильники того чи іншого напрямку по-різному вирішують проблеми згладжування циклічних коливань, по-різному оперують інструментами, що знаходяться у розпорядженні держави.

Наприклад, прихильники кейнсіанських рецептів більшу увагу приділяють бюджетній політиці (головним чином, це пов'язано зі збільшенням або зменшенням витрат держави) і податковій політиці (маніпуляції з податковими ставками залежно від стану економіки).

Прихильники неоконсервативних рецептів приділяють велику увагу проблемі грошей і кредиту. Головним чином, це питання обсягу грошової маси і його регулювання.

По-різному розв'язуються проблеми участі держави в процесах, що відбуваються, – в політиці регулювання економіки в цілому і у згладжуванні циклічних коливань.

Незважаючи на такі, здавалося б, істотні відмінності, існує загальне розуміння цими концепціями того факту, що, по-перше, держава в змозі згладжувати циклічні коливання, і, по-друге, держава повинна здійснювати цей процес з метою досягнення і підтримки економічної стабільності. Існує і загальне розуміння того, якою в цілому повинна бути лінія поведінки держави, направлена на подолання циклічних коливань.

У фазі спаду всі заходи держави повинні бути направлені на стимулювання ділової активності. У податковій політиці це означає зниження ставок, надання податкових пільг на нові інвестиції, проведення політики прискореної амортизації. При цьому прихильники кейнсіанських поглядів більше сподіваються на зростання державних витрат, які розглядаються як стимулятор накопичення. Податкові заходи більше доповнюють бюджетні, і в комплексі вони стимулюють сукупний попит, а внаслідок цього і виробництво.

Що ж відбувається в зворотному випадку, тобто в період підйому економічної кон'юнктури? Держава, з метою запобігання «перегріву» економіки і пов'язаних із цим хворобливих явищ у господарському житті, проводить політику заборони, що включає протилежні заходи у податково-бюджетній і кредитно-грошовій політиці.

Податково-бюджетна політика такого періоду характеризується підвищенням ставок податків, скороченням державних витрат, обмеженнями при реалізації амортизаційної політики. Саме на податково-бюджетну політику орієнтуються теоретики кейнсіанських методів регулювання. Фіскальні заходи приводять до згладжування купівельної спроможності, а значить, і попиту, що стримує економічну активність.

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

Загалом про політику, яку повинна проводити держава з метою «згладжування» циклічних коливань, можна сказати, що в період спаду держава проводить політику активізації всіх господарських процесів, а в період «перегріву» економіки прагне стримувати ділову активність.

При цьому виділяються наступні заходи політики, які можуть сприяти підвищенню стійкості ринків [428, с. 118].

1. Сприяння формуванню ширшої і диверсифікованої бази інвесторів. Стимулювати різноманітність інвесторів, зокрема інституційних інвесторів, таких як пенсійні фонди і страхові компанії, які, як правило, мають більш довгострокові горизонти інвестування.

2. Сприяння об'єктивному формуванню цін. Усувати перешкоди для об'єктивного формування цін, уникаючи штучних затримок у ціноутворенні та обмеження змін цін.

3. Сприяння розвитку інфраструктури. Формування правових, регулятивних і пруденційних норм і правил, що відповідають міжнародній оптимальній практиці.

4. Забезпечення ефективного функціонування фондових і товарно-сировинних бірж. Біржове середовище, що ефективно функціонує, і допоміжна інфраструктура для торгівлі фінансовими інструментами та матеріальними ресурсами також може сприяти розвитку ринків капіталу, хоча удосконалення й інновації повинні проводитися в належній послідовності.

Слід зазначити, що найважливішими чинниками подолання кризових явищ і запорукою майбутнього успішного розвитку до теперішнього часу були: успішна підприємницька практика, діяльність на світових ринках транснаціональних корпорацій, амбітність національного бізнесу, перш за все, в телекомунікаційній та інформаційній індустрії, технологічний базис, інноваційний характер розвитку і збільшення витрат на НДДКР, а також широкий комплекс заходів, направлених на співпрацю політичної й економічної еліт.

На підставі сказаного можна виділити наступні системні чинники глобальної економічної кризи початку XXI століття:

1) загальна для всіх розвинених країн довгострокова тенденція (у 45-50 років) розвитку підвищуючої або понижуючої стадії циклів розвитку, теорію яких розвинув Н. Д. Кондратьєв;

2) пануючі суспільно-економічні устрої і національні традиції;

3) ступінь обхвату кризою підприємств по регіонах і галузях країни;

4) стадія (ступінь глибини) кризи;

5) політична ситуація;

6) рівень глобалізації і ступінь міжнародного розподілу праці;

7) рівень інтеграції країни в систему світового господарства;

8) рівень концентрації і централізації капіталу;

9) стан фінансової системи держави;

10) кредитні можливості фінансово-банківської системи.

Виділена сукупність системних чинників глобальної економічної кризи початку XXI століття в умовах становлення сучасної економіки інформаційного виробництва припускає переосмислення багатьох корінних проблем економічної науки, що безпосередньо стосуються процесів виробництва і відтворення інформації та наукового знання. Нова інформаційна ера ставить перед наукою безліч задач, що вимагають поглибленого дослідження перехідних процесів, які відбуваються в сучасному всесвітньому господарстві, пов'язаних із становленням інформаційного типу економічного зростання і зміною причинного комплексу кризових процесів.

Ключові напрями розвитку глобальної економічної кризи початку XXI століття щодо економіки регіону можна виділити при розгляді аналітичного матеріалу вітчизняних і зарубіжних дослідників, який з'явився до кінця 2008 року.

Аналізуючи історію питання, Л. М. Григор'єв відзначав, що циклічні процеси йдуть, принаймні, півтора-два століття [57, с. 42]. Поступово амплітуда коливань стала

послаблюватися в післявоєнний період. Центр, звичайно, знаходився в США – переміщався на Європу і через торгівлю на країни, що розвиваються. У США традиційно відбувається 2 кризи в десятиліття, у Європі – одна (кризи в США після Другої світової війни 1948-1949 рр., 1954 р., 1957-1958 рр., 1961 р., 1967 р., 1970-1971 рр., 1975 р. – велика криза з першим нафтовим «шоком» та інфляцією, 1981-1982 рр. – також з нафтовим «шоком» та інфляцією, 1987 р., 1990-1991 рр.). Слід зазначити, що глибина падіння ВВП у зазначений період мала тенденцію до зниження.

Л. М. Григор'єв виділяє 10 етапів або рубежів проходження кризи:

- * рубіж 1 – житлова криза в США і вторинні папери – до серпня 2008 р.;
- * рубіж 2 – криза ліквідності у інвестиційних банків – з травня 2008 р.;
- * рубіж 3 – криза кредитування – з серпня-вересня 2008 р.;
- * рубіж 4 – криза довіри – біржа – взаємодія – з вересня 2008 р.;
- * рубіж 5 – м'яка націоналізація ключових банків – вересень-жовтень 2008 р.;
- * рубіж 6 – економічний націоналізм, загроза протекціонізму – жовтень 2008 р. і далі;
- * рубіж 7 – загроза паніки в ощадній системі – з жовтня 2008 р. відбулося загальне

підвищення меж страхування депозитів;

* рубіж 8 – обмеження наслідків для реального сектора економіки;

* рубіж 9 – відновлення довіри до ринків;

* рубіж 10 – реформа моніторингу і регулювання міжнародної фінансової системи.

Хоча економіка України сьогодні поступово оживає, рівень ВВП далеко не відповідає тому обсягу бюджетних витрат, які Україна могла собі дозволити в докризовий період. Відновлення світової економіки відбувається не так швидко, як це оцінювалося раніше. Більш того, бюджетно-боргова криза в Греції, Іспанії та інших країнах призвела до продовження періоду нестабільності.

Міжнародним фінансовим організаціям довелося робити багатомільярдні вклади в ці країни, а їм самим довелося, незважаючи на внутрішні протести, вдатися до різкого скорочення соціальних видатків.

Міжнародні фінансові ринки за останні місяці, на жаль, не демонструють бажаної стабільності. Це дає підстави провідним економістам світу вести мову про можливість другої хвилі кризи.

На щорічній конференції, що пройшла 15 травня 2010 р. у столиці Хорватії Загребі, Європейський банк реконструкції та розвитку оприлюднив новий прогноз зростання економіки у країнах Східної Європи в 2010 р. Ішлося про те, що зростання в Єврозоні складе 3,7 %, тобто на 0,4 % більше, ніж передбачалося раніше. Водночас експерти банку відзначили, що не можуть дати точних оцінок щодо перспектив виходу держав зі світової фінансової кризи. Вони попередили також про ризики, пов'язані в тому числі з нестабільною ситуацією в Західній Європі.

Незважаючи на те, що економісти й політики навперебій стверджують, нібито глобальна фінансова й економічна криза залишилася позаду, Урядом України виділяються наступні невіршені задачі на перспективу:

1. Обмеження дії кризи на ліквідність і реальну економіку у міру збереження макроекономічної стабільності.

2. Посилення структурних реформ з метою диверсифікації економіки, зміцнення інституційної основи і фінансового сектора для забезпечення стійкого довгострокового економічного зростання.

3. Продовження інтеграції в світову економіку.

4. Обмеження дії кризи на регіональний рівень і проблеми неплатежів.

5. Поглиблення рецесії може зажадати введення пакету заходів бюджетного стимулювання.

Канадське Агентство з міжнародного розвитку (CIDA) на основі аналізу процесів, що відбуваються у світовій економіці, сформулювало три основні сценарії розвитку кризи найближчими роками.

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

1. Сценарій швидкого відновлення після кризи – «V-криза».
2. Сценарій «другої хвилі» кризи – «W-криза».
3. Сценарій затяжної рецесії – «L-криза».

У всіх сценаріях стан економіки США здійснюватиме ключовий вплив на параметри розвитку і перспективи відновлення темпів зростання світової економіки.

Перший варіант розвитку кризи припускає, що антикризовими заходами, що вживаються американською адміністрацією, буде зупинено розвиток кризи. Заходи, направлені на підтримку ліквідності у фінансовому секторі США, націоналізація ряду фінансових інститутів, реструктуризація «хворих» активів, що накопичилися в учасників фінансових ринків, приведуть до «нормалізації» ситуації з кредитування підприємств і населення. Це, в свою чергу, допоможе поживленню споживацького й інвестиційного попиту в економіці США. Заходи, направлені на підтримку реального сектора, дозволять системоутворювальним промисловим підприємствам, перш за все, в автомобільній галузі, уникнути банкрутства, «дочекавшись» початку поживлення попиту і відновлення кредитної активності. А реалізація інфраструктурних проектів, у свою чергу, підтримає динаміку інвестицій.

Сценарій «другої хвилі» кризи припускає, що антикризові заходи приведуть до тимчасової стабілізації ситуації і відновлення зростання, що стимулюється експансіоністською бюджетною і грошовою політикою. Проте в цьому випадку відновлення зростання не усуне диспропорції, що накопичилися в економіці США. Перша з них виявиться у тому, що відновлення зростання попиту на імпорتنі товари призведе до збільшення зростання негативного сальдо торгового балансу (при низькій ефективності експорту через дуже міцний долар). Друга полягає у тому, що надмірне нарощування дефіциту бюджету приведе до зростання сумарного боргу, що рано чи пізно відобразиться на вартості запозичень, ризику відмови від доларових розрахунків і формування мультивалютної фінансової системи.

Відмінністю третього сценарію затяжної рецесії є відсутність навіть тимчасової позитивної реакції економіки США і Єврозони на антикризові заходи. Це відповідає одночасному попаданню економік в інвестиційну пастку і пастку ліквідності. М'яка грошова і бюджетна політика, зокрема держпраграма розвитку інфраструктури, будуть нездатними перешкодити серії крупних банкрутств у реальному секторі (в т. ч. найбільших автовиробників) і зростанню безробіття. У цих умовах динаміка споживацького попиту і споживацьких очікувань може залишатися негативною ще довго. При цьому міцний долар перешкоджатиме зростанню американського експорту. Динаміка інвестицій, що має запізнілий характер, також не зможе підтримати сукупний попит.

Тривалий спад (або відсутність зростання в американській економіці) чинитиме пригноблюючу дію на динаміку показників світової економіки.

Об'єми світової торгівлі будуть стагнувати або (у разі посиленого зведення захисних національних бар'єрів) скорочуватися. При цьому ціни на сировинних ринках залишатимуться на низькому рівні протягом усього періоду затяжної рецесії.

Якщо американська економіка тривалий час демонструватиме негативну динаміку, погіршення торгового балансу і збільшення бюджетного дефіциту рано чи пізно створяться умови для знецінення долара, яке супроводжуватиметься скороченням попиту на доларові активи по всьому світу. Очікуванню такого розвитку подій сприяє нинішній ажіотажний попит на доларові активи, який можна трактувати як «роздування» чергового «мильного пузиря». Якщо знецінення долара в цьому сценарії буде різким і несподіваним, найгіршим варіантом розвитку подій може стати руйнування діючої фінансової системи і послаблення позиції долара як резервної валюти. Тоді перехід до фази поживлення у світовій економіці зажадає вибудовування нової конструкції світової фінансової системи.

Ключові напрями розвитку глобальної економічної кризи початку XXI століття щодо економіки України визначаються наступними чинниками, сформульованими у ряді робіт [62; 215; 223; 268; 274].

1. Актуалізація загрози посилення економічного спаду на фоні погіршення зовнішньоекономічної ситуації. Поточна економічна ситуація відновлюється дуже повільно.

2. Антикризові заходи декларуються, але реалізуються не до кінця. Стратегії антикризових заходів з урахуванням макроекономічної ситуації, що змінюється, і досвіду їх застосування в інших країнах світу потребують уточнення.

Загальною рисою антикризових програм є їх значна специфіка і відсутність загальноприйнятих рецептів, що пояснюється незвичністю кризи – глобальністю, поєднанням рис циклічної і системної кризи. При використанні методології виділення довгих хвиль Н. Кондратьєва поточний період можна визначити як завершальну фазу циклу початку 50-х років ХХ ст., яка повинна продовжитися приблизно до 2015 р., пов'язану з переходом від домінування авіаційних, ракетних і комп'ютерних технологій до біо-, інформаційних, нанотехнологій на фоні розвитку нової енергетики та екологічно чистих виробничих технологій. При цьому, за спостереженнями Н. Кондратьєва, перед початком наступної хвилі кожного великого циклу, а іноді й на самому початку її спостерігаються значні зміни в основних умовах господарського життя суспільства. Ці зміни звичайно проявляються (в тій чи іншій комбінації) у глибоких змінах техніки, виробництва й обміну (яким, у свою чергу, передують значні технічні винаходи і відкриття), у зміні умов грошового обігу, в посиленні ролі нових країн у світовому господарському житті.

Хоча в післявоєнний період тривалість фази циклічного спаду в США коливалася від 6 до 16 місяців, проте особливий характер нинішньої кризи може подовжити період спаду, і це потрібно мати на увазі. На даний момент не залишилося жодної країни, яку б не торкнулася світова рецесія, яка спричинила ризик виникнення рецесійної спіралі, тобто такого розвитку, коли погіршення кон'юнктури в одній країні погіршує кон'юнктуру в інших країнах, а потім звідти знову надходить негативний імпульс у першу країну.

3. Макроекономіка. Вибір програми антикризових заходів в Україні ускладнений так званою дилемою вибору макроекономічної політики, коли, з одного боку, цілей економічної політики більше, ніж випробуваних інструментів, а з іншого – вибір інструментів з наявних альтернатив сам по собі представляє нетривіальну в змістовному, але складну в економіко-політичному плані задачу. Говорячи конкретніше, за рахунок лише стимулювання попиту досягти внутрішньої і зовнішньої рівноваги не вдасться, оскільки економічний спад пов'язаний із одночасним різким зниженням експорту та необхідністю забезпечення позитивного торговельного сальдо на фоні важко прогнозованого відпливу капіталу. Застосування додаткових інструментів макроекономічного регулювання пов'язане із використанням як фіскальної політики, яка в умовах втрати впливу процентних ставок на потоки капіталу стає ефективною навіть в умовах режиму плаваючого курсу, так і девальвації і точковим введенням імпортного мита (у тій мірі, в якій це необхідно для зрівнювання шансів у конкуренції з торговими партнерами) або їх комбінації. Останнє зачіпає інтереси впливових груп домогосподарств та інших споживачів імпортової продукції, експортерів, міжнародних економічних організацій, що побоюються виникнення в світі порочного кола «девальвація – протекціонізм», що може додати нинішній світовій рецесії характер тривалої L-кризи. Стрес-сценарій тривалої світової L-кризи припускає в 2010-2015 рр. стагнацію темпів зростання світової торгівлі, а також зниження обсягів виробництва в розвинених країнах (в абсолютному вираженні) і зниження цін на нафту до 30 дол/бар упродовж усього прогнозованого терміну. У цьому сценарії, згідно з розрахунками експертів, можлива 2,5-3-кратна девальвація гривні.

4. Виробленню нового пакету заходів з антикризової підтримки економіки повинна передувати хоча б відносна стабілізація валютного ринку, висока волатильність якого викликає відплив капіталу і валютизацію засобів населення, банків і корпорацій, зокрема направлених з бюджету і держрезервів.

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

Вибрана НБУ політика «керованої девальвації», що привела до девальвації гривні у липні 2008 р. на 60 %, не тільки гальмувала темпи зростання імпорту, але й виснажувала валютні резерви. Золотовалютні резерви НБУ на 31 січня 2010 р. зменшилися на 1,219 млрд дол і склали 25,286 млрд дол. У 2008 р. золотовалютні резерви НБУ зменшилися на 2,8 %, або на 918,79 млн дол з 32,462 млрд дол.

Говорити про однозначну ефективність вибраної валютної політики, направленої на помірну девальвацію, поки не можна, так само, як не можна спиратися й на аналогію з кризою 1998 р., коли девальвація була набагато масштабнішою.

5. Після стабілізації валютного ринку держпідтримку слід направляти, перш за все, в галузі кінцевого споживання і/або безпосередньо до домашніх господарств при створенні умов для підвищення схильності до споживання українських товарів. Їх попит забезпечить адекватний розвиток ресурсних галузей. Це пов'язано, з одного боку, із тим, що виділення галузей як об'єктів держпідтримки не відповідає структурному характеру нинішньої кризи і тому факту, що в Україні внутрігалузева диференціація підприємств, з погляду рівня і динаміки ефективності виробництва, значно вища, ніж міжгалузева диференціація. З іншого боку, як показує аналіз, це пов'язано із використанням методології МГБ для розробки заходів антикризової політики за допомогою визначення галузей, продукція яких породжує максимальний ланцюжок міжгалузевих взаємозв'язків, тобто одне з небагатьох логічних обґрунтувань комплексу антикризових заходів для реального сектора економіки ускладнено змінами 2006 р. у формуванні статистичної інформації.

При розробці заходів підтримки окремих підприємств (системоутворювальних) слід орієнтуватися на їх диференціацію для лідерів і середняків тієї або іншої галузі, при цьому аутсайтери повинні в ході кризи піти з ринку.

6. Обмеженість у нинішніх умовах позитивної дії чинника національної валюти на імпортозаміщення актуалізує важливість моніторингу і стимулювання чинників конкурентоспроможності, пов'язаних з рівнем і характером зміни витрат на заробітну платню, електроенергію, паливо, транспортування. Необхідно ще раз розглянути питання про «заморожування» цін на продукцію природних монополій як антикризової міри, незважаючи на виникаючі при цьому труднощі, що пов'язані з відносинами із інвесторами, котрі включилися в процес реформування української електроенергетики і розраховували при формуванні інвестпрограм на обумовлену динаміку цін.

7. Підтримка експорту. Для стимулювання несировинного експорту, еластичність якого до динаміки курсу невелика (за нашими розрахунками – 0,25-0,35 % на 1 % зміни курсу), необхідні спеціальні заходи, які мають як горизонтальний характер, так і диференційовані для виробників окремих товарів. При цьому можна орієнтуватися на сфери, комплементарні з погляду виявлених конкурентних переваг Китаю, який знаходиться в пошуку нових ринків збуту, необхідних його економіці для компенсації наслідків рецесії в Європі, куди Китай останніми роками експортував продукції приблизно стільки ж, скільки в США і країни Азії. Загроза конкуренції з боку Європи менш актуальна, оскільки через специфіку динаміки її індикаторів конкурентоспроможності у міру виходу з кризи її орієнтація на зростання внутрішнього попиту, як і раніше, виглядає вірогіднішою, а американська економіка, яка готова перебудувати свою економічну модель на експорт, не є географічним конкурентом України.

8. Фінансовий сектор. Говорячи про майбутні зміни світової фінансової системи, найближчими роками не передбачається різке посилення держ- або наднаціонального регулювання фінансового сектора і світової економіки в цілому, принаймні в старих його формах і, тим більше, в період виходу з рецесії. Хоча в перспективі вживання таких заходів цілком вірогідне. Це пов'язано з тим, що в середовищі західних теоретиків і експертів вельми популярна точка зору про те, що посилення незалежності фінансового ринку від дії регуляторів, збільшуючи амплітуду його коливань, одночасно може сприяти прискореному відновленню економіки після рецесії у зв'язку з полегшенням

доступу фірм до зовнішнього фінансування. Крім того, набирає сили думка прихильників так званого «еволюційного підходу» до розвитку економіки про те, що фінансові інновації разом з усіма властивими їм ризиками позитивно впливають на інституційну матрицю економіки в цілому, зрушення в якій можуть бути каталізатором революційних інноваційних нововведень у реальному секторі економіки.

9. У зв'язку з демонополізацією світового фінансового ринку, особлива увага надається реформуванню українського фінансового сектора в цілому, а не тільки банків. На фоні руйнування системи світових інвестиційних банків, геополітичної напруги, глобальної нестабільності і припинення процесів посилення глобалізації найближчим часом можливе посилення фінансового протекціонізму, рефокусування глобальних фінансових інститутів на місцеві та регіональні ринки, переорієнтація споживачів на національні й регіональні фінансові бренди зі специфічним культурним підтекстом, широка диференціація країн в якості фінансових послуг. При цьому необхідно орієнтуватися на співпрацю з Єврозоною.

Під час виходу із рецесії з великою вірогідністю будуть створені умови для ліквідації фактичної монополії долара як основної резервної валюти і для посилення, перш за все, ролі євро. Вже зараз економічний і фінансовий потенціал Єврозони (за сумарною капіталізацією ринків акцій, боргових цінних паперів і банківських активів) суттєво не поступається потенціалу США, а за часткою в світовому товарному експорті Єврозона помітно перевершує США. В той же час частка євро в офіційних резервах, в обслуговуванні міжнародних товарних операцій, у глобальному обороті валютних ринків значно поступається долару. Однією з причин такої ситуації є консервативна, стримана грошово-кредитна політика ЕЦБ, проте це суб'єктивний чинник і при зміні керівництва банку ситуація може різко змінитися.

10. Інфраструктура генерації інновацій. Структурний характер нинішньої економічної кризи робить необхідним розвиток інноваційної інфраструктури і інноваційних мереж, навіть незважаючи на тимчасову відмову від нарощування інвестицій у традиційну інфраструктуру як антикризову міру. При цьому важливо мати на увазі нову модель розвитку інноваційного типу – концепцію «потрійної спіралі», відмінну як від моделі національної інноваційної системи (НІС), де головним двигуном були фірми, так і від моделі «трикутника» Р. Сабато, яка виходила з превалювання держави.

Нова модель розвитку світового інноваційного процесу заснована, з одного боку, на тезі про домінуюче положення інститутів, відповідальних за створення нового знання, а з іншого – про важливість мережевого характеру взаємодії учасників інноваційного процесу в рамках «стратегічних інноваційних мереж», де відбувається свого роду перетин трьох рівнів відносин (внутрішньофірмових, внутрішньодержавних і освітянських) та створення гібридних інституційних форм, що знижують невизначеність. Роль держави в інноваційних мережах також украй важлива, хоча в нових концепціях вона не займає домінуючої позиції. При цьому підвищується важливість розвитку державно-приватного партнерства з метою стимулювання переходу від масового виробництва, економії на масштабі і корпоративно орієнтованих НДДКР, властивих другій половині ХХ століття, до більшого упору на розвиток економії від міжнародної диверсифікації бізнесу, взаємної кооперації виробників, гнучких виробничих систем і децентралізації НДДКР.

Економічна криза зазвичай породжує в економічному житті поєднання безлічі різноспрямованих тенденцій і відповідні їм суперечливі прогнози. Цілком очевидно, що сьогоднішня ситуація не унікальна: кризові явища, подібні переходу до постіндустріалізму, не раз траплялися в світовій господарській історії. На початку ХХ ст., коли ряд країн, перш за все Росія і деякі європейські країни (Німеччина, Швеція, Швейцарія), переживав заміщення аграрної цивілізації індустріалізмом, теоретиками цих країн був сформований істотний заділ у області методології багаточислічного кон'юнктурного аналізу.

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

На початку становлення індустріалізму після промислової революції XVIII ст. у провідних країнах світової економіки найбільший інтерес учених привертала принципи функціонування ринку, його основні статичні закони. Динаміка, потрапляючи у поле зору економістів-дослідників, в основному поставала перед ученими у формі питання про причини порушення ринкової рівноваги. Розгляд цього питання у вченні про економічні кризи лише в останній чверті XIX ст. привів до формування теорії економічного циклу. На цьому шляху дослідження об'єктивної обумовленості кризи (теорія криз) змінилося усвідомленням їх періодичності (теорія циклів), і лише потім розгляд циклічності як природної форми існування динаміки ринку привів до появи теорії кон'юнктури.

Аналіз робіт у цій галузі показує, що вчені Англії, США, Франції першими зіткнулися зі всеосяжним характером ринку, звернули увагу, перш за все, на його функцію автоматичного регулятора економічних процесів, що і зумовило домінування рівноважних статичних моделей як основного інструменту аналізу економічних систем аж до сьогоднішнього дня. Вчені тих країн, які включалися в індустріально-ринкове середовище під впливом розширення світогосподарських зв'язків, зацікавилися іншою властивістю ринку, а саме взаємозв'язаним характером здійснення процесів підйому і спаду в різних галузях і сферах національного та світового господарства. На початку XX ст. склалися передумови для розвитку безлічі напрямів наукової думки: власне теорії циклів, зокрема її марксистського відгалуження у формі доказу кризи сучасного капіталізму, теорії кон'юнктури, а також теорії економічного зростання і макроекономічного прогнозування.

Найзначущим результатом розробок Національного Бюро економічних досліджень (NBER) США в цьому напрямі було те, що, вимагаючи виключення вікової тенденції разом із сезонними коливаннями зі статистики динамічних рядів для отримання чіткої картини власне кон'юнктурного циклу, дослідники NBER визначили найчіткіші методи вимірювання параметрів економічного циклу. До теперішнього часу комісія з вивчення ділового циклу NBER (Business Cycle Dating Committee) використовує показники випуску, доходів, зайнятості, торгівлі і фінансового ринку на секторальному і агрегованому (зведеному) рівнях, розраховує приватні та зведені кон'юнктурні індекси, акцентуючи увагу на визначенні переломних точок економічного циклу, виникаючих у циклічній динаміці різних показників [504, с. 141].

Саме в рамках даного підходу склалося уявлення про класичний діловий цикл (business cycle) і цикли економічного зростання (growth cycle), розрізнення яких у сучасній економічній теорії стало вже хрестоматійним. Діловий цикл звичайно зв'язується з абсолютними спадами і підйомами в обсягах випуску та інших показників, тоді як цикли зростання є флуктуаціями в економічних тимчасових рядах, які коливаються навколо довгострокового тренду. Важливо мати на увазі, що одні й другі якраз і є прикладами потокових і кумулятивних процесів, описаних свого часу Н. Д. Кондратьєвим.

Термін «довгі хвилі» (Long Waves), що прийшов у російську економічну теорію у 80-ті роки XX ст. із західної науки в результаті різкого посилення інтересу до теоретичних розробок Н. Д. Кондратьєва, пов'язаний із поняттям «економічний розвиток». Домінуючі в світі концепції «довгих хвиль» вивчають, у першу чергу, закономірності науково-технічного та інституційного розвитку економіки в часі та слабо торкаються власне кон'юнктурної проблематики.

З цієї точки зору найдоречніше словарне тлумачення поняття «криза» (нім. *krisis*, лат. *crisis*, грецьк. *krisis* – рішення, поворотний пункт) як різкий, крутий перелом у чому-небудь. У цьому значенні сучасна економічна криза пов'язана з переходом від економіки ресурсів до економіки знань. Дослідники характеризують його також як глобальний, обумовлений процесами глобалізації світової економіки. Глобальність економічної кризи вказує на його охоплення всіх рівнів світогосподарської системи –

світовий, на рівні країни, регіональний, муніципальний, корпоративний, аж до рівня домогосподарств і безпосередньо людини.

Глобальна економічна криза взаємодоповнюється та взаємопосилюється екологічними, енергетичними, демографічними і продовольчими кризами.

Сучасна глобальна економічна криза ініційована кризою фінансової системи, яка поєднує всі розрізнені кризові процеси та за характером є структурною кризою, що відображає серйозні диспропорції в економіці, викликані невідповідністю її виробничої, продуктової структури (співвідношення виробництва і сфери послуг, державного і приватного, оборонного і цивільного секторів тощо) та структури кінцевого попиту. Він включає, крім вищеперахованих, й інші масштабні дисбаланси в базисних параметрах економічної системи (наприклад, співвідношення інвестицій і внутрішнього накопичення, обсягу доходів і обсягу споживання, споживання і заощаджень, рівня заборгованості і джерел її погашення, темпів економічного зростання і зростання грошової маси, масштабів «реальної» економіки і «віртуальних» фінансів тощо), здатних вивести цю систему за межі стійкого функціонування.

На підставі вищесказаного можна зробити висновок, що антикризові механізми промислового сектора економіки регіону повинні бути сукупністю механізмів – організаційною системою, що забезпечує подолання дисбалансу в базисних параметрах промислового сектора і регіону в цілому як економічної системи. Ідеальним результатом дії системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону потрібно вважати досягнення і забезпечення балансу соціальної, економічної, екологічної та інституційної складових розвитку регіону, тобто стійкого розвитку (sustainable development).

6.2. Обґрунтування складових антикризового потенціалу промислового сектора економіки регіону

Функціонування та розвиток національної економіки України в кризовій ситуації є можливим за умов реалізації узгодженої політики держави на всіх рівнях, у тому числі галузевому. Зниження обсягів виробництва і реалізації продукції та послуг на початку 2009 р. порівняно з 2008 р. у провідних галузях народного господарства становить: у будівництві – 57,7 %, металургії – 46 %, машинобудуванні – 58,3 %, що поглиблює негативний вплив кризових явищ і висвітлює цілу низку супутніх проблем. Вирішення проблем кризового періоду і стабілізація економіки галузей вимагають обґрунтування дієвого всебічного механізму антикризового регулювання. Політика держави у кожній окремій галузі має ґрунтуватися на знанні економічних процесів, достовірних багатоваріантних прогнозах та мати антикризову спрямованість. Важливе значення при цьому має побудова ефективної системи управління потенційними можливостями саме промисловості регіону.

Сучасна економічна література характеризується неоднозначністю думок щодо визначення самого поняття «потенціал», його сутності, складу і співвідношення з іншими категоріями [9, с. 14; 15, с. 52; 257, с. 101]. Термін «потенціал» у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова *potentia*, що означає «приховані можливості», «потужність», «силу». Широке трактування смислового змісту поняття «потенціал» полягає в його розгляді як «джерела можливостей, засобів, запасів, які можуть бути приведені в дію, використані для вирішення якої-небудь задачі або досягнення певної мети; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній області» [279, с. 104].

Згідно з визначенням, наведеним у «Великій Радянській Енциклопедії», в загальному значенні «потенціал», без визначення його видів, є сукупністю наявних засобів, запасів, джерел, які можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення мети. Іноді термін «потенціал» трактують як «можливості» або «здатність», але в кожний певний момент часу можна позначити сукупність засобів, що визначають дану здатність.

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

У «Словнику російської мови» С. І. Ожегова, «Словнику сучасної російської літературної мови» К. А. Тимофєєва, «Російському енциклопедичному словнику» А. М. Прохорова дається ще одне визначення «потенціалу» як величини, що характеризує широкий клас силових полів у даній точці, відкриваючи цілий ряд понять у фізиці, хімії, математиці [474, с. 54].

Широке трактування смислового змісту терміна «потенціал», наведене у «Великій Радянській Енциклопедії», дозволяє застосовувати його до різних галузей науки і діяльності людини залежно від того, про яку силу, засоби, запаси, джерела йде мова. Це тлумачення містить у собі два аспекти: наявність ресурсів і цільову спрямованість їх використання. Відповідно до першого аспекту дослідники розглядають потенціал як сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів.

В. М. Архангельський під «потенціалом» розуміє «засоби, запаси, ресурси, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети» [19, с. 44]. З цієї точки зору, до складових потенціалу відносяться відповідні трудові, матеріальні, фінансові та інформаційні ресурси, що залучаються до сфери виробництва. Сюди також відноситься і сукупність ресурсів, що забезпечує необхідний рівень організації виробництва й управління, ресурси сфери освіти і перепідготовки кадрів. Також термін «потенціал» широко застосовується в економічній літературі з метою кількісної оцінки і виступає як природний, інвестиційний, інтелектуальний, економічний, ресурсний, трудовий тощо з погляду його цільової спрямованості.

Значний інтерес представляє виконана Н. Т. Ігнатенко і В. Н. Руденко класифікація визначень терміна «потенціал», що зустрічаються в науковій літературі: у 42 % випадків смислове значення терміна «потенціал» асоціюється із сукупністю природних умов і ресурсів (багатств), можливостей, запасів, коштів, цінностей; у 18 % – з потужністю виробництва, фондів, багатств, ресурсів країни (регіону); у 16 % – з ресурсними, економічними, природними можливостями; у 8 % – із здібністю продуктивних сил до досягнення певного ефекту. Тобто можна виділити два основні підходи до трактування категорії «потенціал». Відповідно до першого підходу, потенціал детермінується сукупністю ресурсів, коштів, запасів, тобто об'єктивними параметрами господарської діяльності. Другий підхід пов'язує потенціал з існуючими можливостями, здібностями продуктивних сил суспільства.

Необхідно відзначити й інші підходи до дослідження потенціалу, представлені в науковій літературі. Так дослідник у сфері регіональної економіки К. М. Місько дає визначення потенціалу як межі людських пізнань, внутрішніх, прихованих можливостей результативного використання об'єкта, що вивчається, які можуть бути кількісно оцінені й наприкінці реалізовані за ідеальних умов практичної діяльності.

В такому ж узагальненому вигляді А. Н. Азриліян та інші дослідники пропонують розуміти під «потенціалом» сукупність наявних засобів, можливостей в окремій сфері. В основу такого підходу покладено вислів К. Маркса про те, що засоби праці, предмети праці і робоча сила як чинники виробництва і елементи створення нового продукту є можливостями, що підкреслює їх потенційний характер. Для перетворення такої можливості «вони повинні об'єднатися».

Аналіз різних точок зору по відношенню до дефініції «потенціал» дозволив встановити, що в класичних і сучасних уявленнях відсутня єдність підходів до її змістовної суті. В етимологічному відношенні поняття «потенціал» похідне від аристотелівського *potential* або «дійсність і можливість», тобто потенціал – це можливість речей бути не такими, якими вони є. Існує три найвідоміших підходи до даного визначення:

- 1) розгляд потенціалу як сукупності «можливостей»;
- 2) розгляд потенціалу як сукупності «здібностей»;
- 3) «ресурсне» поняття, в рамках якого потенціал розглядається як сукупність ресурсів, що характеризують здійснення даного виду діяльності суб'єктом ринку.

Проте всі три підходи до визначення потенціалу відрізняє фрагментарність і суперечність. Так визначення потенціалу як сукупності «можливостей» достатньо широке, оскільки володіння різними можливостями не завжди означає, що підприємство володіє потенціалом. Друге визначення вужче, ніж перше, оскільки, маючи потенціал руху, як будь-якої зміни, система може виявитися не здатною реалізувати цей рух унаслідок дії інших зовнішніх причин. «Ресурсне» поняття – це і звужене, і розширене уявлення про потенціал, оскільки не кожен ресурс може бути представлений як потенціал, і навпаки, складовими потенціалу можуть бути не тільки реальні, але і приховані ресурси підприємства.

Розглядаючи антикризовий потенціал Китаю, В. В. Карлусов виділяє три основні компоненти: технологічний, кадровий і фінансовий потенціали. Насправді антикризовий потенціал – це глибше і ширше поняття. Наприклад, з погляду стійкого розвитку, антикризовий потенціал потрібно розглядати в розрізі соціальної, економічної, екологічної й інституційної його складових.

Антикризовий потенціал промислового сектора економіки регіону пропонуємо трактувати як його здатність і можливість подолати економічну кризу, через застосування державних та недержавних форм і механізмів регулювання процесів обігу промислової продукції, капіталів та факторів виробництва.

У даній роботі ми обмежимося розглядом технологічного, кадрового і фінансового потенціалів, вважаючи, що вони прямо або опосередковано відображають усю сукупність можливостей і здатність промислового сектора економіки регіону до подолання економічної кризи.

Стабілізація економіки України з 2000 року в цілому і окремих регіонів зокрема привела до актуальності й доцільності порушення питання про розробку довгострокових орієнтирів науково-технологічного розвитку країни, її регіонів та суб'єктів господарювання. Стратегії технологічного відродження промисловості повинні спиратися на проведення структурних реформ, орієнтованих на збільшення ступеня впровадження вже існуючих науково-технологічних ресурсів та на формуванні якісно нових технологій.

Проблеми дослідження науково-технологічного потенціалу на сучасному етапі розвитку загострюються, оскільки, з одного боку, не існує методичного підходу до його оцінки, а з іншого – виявляється наявність безлічі суперечливих та взаємовиключних інтерпретацій самого поняття «потенціал».

Зміни відношення до дефініції «потенціал», що сприймається як ланцюжок понять, який представляє знакову систему та має певний зміст, дозволяє перейти до визначення суті категорії «технологічний потенціал промислового сектора економіки регіону».

Безпосередньо наявність і рівень технологічного потенціалу пов'язані з об'єктивними фізичними, хімічними, біологічними та іншими граничними параметрами концепції нововведень [38, с. 44]. У кожний конкретний момент часу його рівень визначається розривом між досягнутим і теоретично можливим рівнем технічної ефективності промислового сектора економіки регіону. При цьому слід мати на увазі, що зміни технологічної ефективності базуються на параметрах, які задають найбільшу споживацьку цінність. Цей потенціал вичерпується в ході технічних розробок і конструювання нових можливостей у рамках конкретного технологічного рішення. Швидкість удосконалення визначається обсягами ресурсів, що використовуються в ході розробок.

Світовий досвід доводить, що вирішальну роль у забезпеченні позитивної динаміки економічних процесів відіграють пропорції промислового виробництва за галузями та видами економічної діяльності, які фактично впливають на тип економіки тієї чи іншої країни. Виходячи з цих позицій, сучасні соціально-економічні та геополітичні реалії поставили перед Україною вимогу оновлення структури виробництва та вдосконалення механізмів управління технологічним розвитком.

З огляду на це, слушною є думка Ю. М. Бажала про те, що «практична реалізація цього завдання потребує значних управлінських зусиль, і першим кроком повинна стати об'єктивна економічна оцінка технологічного розвитку української економіки в

**Розвиток регіональної промислової політики держави:
теорія, методологія, механізми**

контексті світової еволюції техніко-економічних парадигм (укладів) для того, щоб розробити і впровадити дієві інституційні, законодавчо-нормативні та економіко-мотиваційні заходи для забезпечення прискореного розвитку галузей 5-го та 6-го технологічних укладів».

Аналіз технологічного потенціалу підприємств традиційно здійснюється в двох напрямках:

1) виявлення перспективних технологій і потенційних технологічних проривів у конкретних галузях знань. Методологія аналізу технологічних проривів включає криві появи і розвитку нових технологій, формування компетенцій, що підтримують або, навпаки, руйнують існуючі технології [53, с. 146]. Такий підхід досить складний, вірогідність досягнення прогнозованих параметрів достатньо низька;

2) вимір ресурсів, визначення їх місця в загальному потенціалі регіона, галузі, країни, світу. Недосконалість такого підходу полягає в тому, що за характеристики технологічного потенціалу часто видаються показники, які відносяться до виробничо-технологічного, кадрового, інноваційного потенціалів об'єкта дослідження.

Власне, технологічний потенціал на рівні підприємств не виокремлюється; як наслідок, досить складно його оцінити на рівні економіки регіону і визначити необхідні ефективні стимулюючі заходи з боку державної влади.

Відступ від традиційних підходів до визначення «потенціал» дозволяє розглядати «науково-технологічний потенціал» як сукупність реальних (система існуючих і діючих сил у разі виникнення або створення додаткових умов) та прихованих (система сил, дія яких визначається, але не виявляється в реальності) науково-технологічних ресурсів промислових підприємств регіону, а також як дифузію сил, вектор дії яких направлений на їх збільшення і підвищення якості. Виходячи з даного визначення, запропоновано аналізувати стан науково-технологічного потенціалу на основі морфологічного аналізу в поєднанні з інформаційно-логічними моделями, які наведено на рис. 6.1.

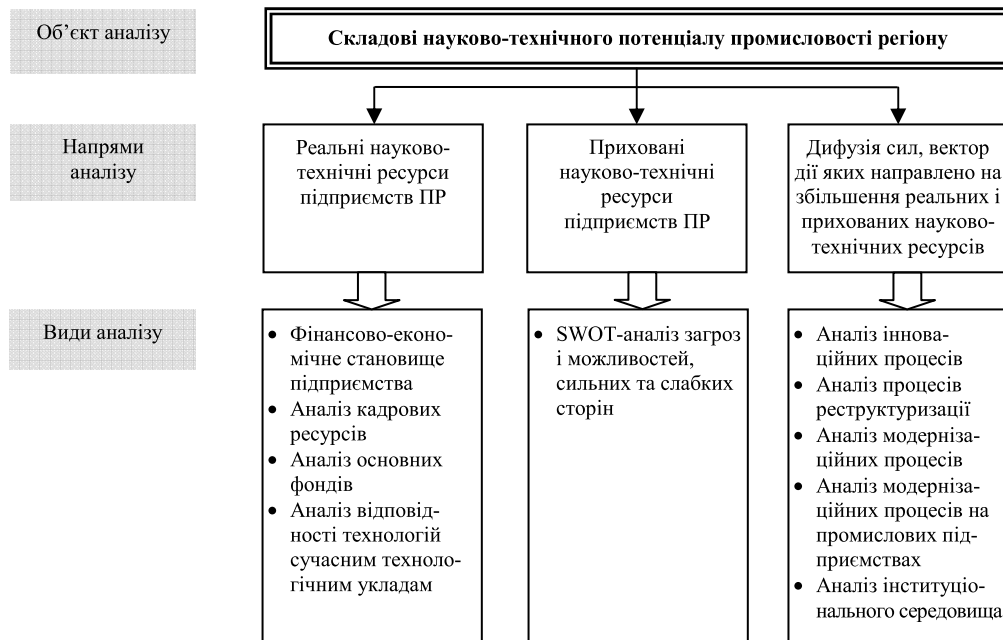

Рис. 6.1. Аналіз складових науково-технологічного потенціалу промисловості регіону

Відповідно до запропонованої методології аналізу науково-технічного потенціалу, аналіз його складових виглядатиме таким чином.

1. *Аналіз реальних науково-технологічних ресурсів промислового сектора економіки регіону.* Існує методика оцінки реальних технологічних ресурсів щодо території, де до них прирівнюються ресурси, рівень яких можна оцінити з допомогою використання традиційних статистичних показників:

- обсяги витрат на наукові дослідження і розробки;
- кількість патентів та ноу-хау;
- наявність висококваліфікованих наукових кадрів;
- рівень розвитку системи вищої освіти.

Для підприємств промисловості аналіз таких ресурсів повинен включати наступні оцінки:

- стан устаткування;
- рівень підготовленості персоналу за окремими напрямками;
- рівень науково-технічних розробок.

До формальних критеріїв оцінки даних можливостей можна віднести рівень фінансово-економічного стану підприємств промисловості, від якого в прямій залежності знаходиться кількість впроваджуваних технологічних процесів і номенклатура інноваційної продукції.

Технології в промисловому секторі аналізуються з погляду їх відповідності прогресивним технологічним укладам.

До основних параметрів оцінки можна віднести ті, які дозволяють зробити висновки про доцільність (крім об'єктивної результативності) науково-технологічного розвитку тих чи інших напрямів діяльності:

- відповідність прогресивним технологічним укладам (встановлення відповідності рівня технологій певному укладу, оцінка його відповідності світовому рівню, оцінка можливості модернізації);
- затребуваність продукції (технологій) внутрішніми і зовнішніми ринками.

Обґрунтування напрямів наукових досліджень і розробок на засадах створення нових і модернізації діючих технологій може розглядатися як оцінка основних напрямів розвитку наукової складової потенціалу промислового сектора економіки регіону.

2. *Аналіз прихованих технологічних ресурсів.* Для такої оцінки необхідно використовувати SWOT-аналіз. Дослідження з використанням SWOT-аналізу доцільно починати зі всебічного вивчення ситуації, що склалася навколо промислового сектора економіки регіону, та оцінки можливостей і загроз наукового й технологічного розвитку. SWOT-аналіз дозволяє виявити і структурувати сильні та слабкі сторони промисловості промислового сектора економіки регіону. Досягається це за рахунок того, що опитувані фахівці з даної проблеми повинні порівнювати внутрішні сили та слабкості промислового сектора економіки регіону з можливостями, які дає їм зовнішнє середовище. Виходячи з проведеного аналізу, робиться висновок про те, в якому напрямі повинен розвиватися промисловий сектор економіки регіону.

3. *Аналіз дифузії сил, вектор дії яких направлений на збільшення реальних і прихованих науково-технологічних ресурсів.* Величина науково-технологічних ресурсів залежить від інтенсивності розвитку процесів створення, виробництва й впровадження інновацій, безперервної модернізації виробництва і сфери послуг на базі сучасних високих технологій та напрямів реструктуризації підприємств промислового сектора економіки регіону. Для цього потрібні не тільки могутні фінансово-економічні ресурси, але, перш за все, розвинене інституційне середовище. Все це є неодмінною умовою переходу суспільства до нової цивілізаційної стадії, що зазвичай позначається трьома синонімами: інформаційне суспільство; постіндустріальне суспільство; суспільство, побудоване на знаннях [189, с. 108]. Тому як об'єкти аналізу пропонуються чотири сили: інноваційна, інституційна, модернізаційна і реструктуризація. Їх аналіз дозволяє визначити напрям здійснення державної і корпоративної політики щодо науково-технологічного розвитку.

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

Поняття «кадровий потенціал» відображає ресурсний аспект розвитку промислового сектора економіки регіону. Кадровий потенціал можна визначити як сукупність здібностей усіх людей, які зайняті в промисловому секторі економіки регіону і вирішують задачі, що стоять перед ним.

З іншого боку, кадровий потенціал промислового сектора економіки регіону – це можливість регіону забезпечити промисловий сектор економіки регіону трудовими ресурсами.

У цьому значенні вітчизняні і зарубіжні вчені розглядають кадровий потенціал з двох точок зору:

- з погляду його формування;
- з погляду його використання.

На практиці процеси формування і використання кадрового потенціалу тісно взаємозв'язані між собою [185, с. 21].

Формування кадрового потенціалу суспільства в цілому означає підготовку незайнятого населення до трудової діяльності, залучення в матеріальне і духовне виробництво всього працездатного населення країни. Іншими словами, формування являє собою створення реального потенціалу живої праці, знань і навиків, що охоплює все суспільство і кожного індивіда.

При формуванні кадрового потенціалу необхідно враховувати наступні ознаки: демографічні, медико-біологічні, професійно-кваліфікаційні, соціальні, психофізіологічні, ідейно-політичні, етичні та ін.

Мірою якості сформованого кадрового потенціалу виступає ступінь збалансованості професійно-кваліфікаційних характеристик працівника з вимогами національного господарства [194, с. 222].

Використання кадрового потенціалу є реалізацією трудових і кваліфікаційних здібностей та навиків працівника, трудового колективу і суспільства в цілому [231, с. 328].

В умовах переходу до ринку суть раціонального використання кадрів промислового підприємства полягає в найбільш повному виявленні та реалізації здібностей кожного працівника підприємства, посиленні творчого і змістовного характеру праці, підвищенні професійно-кваліфікаційного рівня працівників з урахуванням його всебічного стимулювання і відповідної оцінки внеску кожного працівника в кінцеві результати діяльності підприємства. Навіть якщо підприємство має досконалу матеріально-технічну базу виробництва, має в своєму розпорядженні новітню техніку і технології, виробничий процес не може здійснюватися нормально у разі нераціонального використання кваліфікаційних та інших здібностей працівників [367, с. 311].

Використання кадрового потенціалу розглядається вітчизняними науковцями та практиками як у кількісному, так і в якісному відношенні. З кількісної точки зору, наявність (достатність) кадрів з кожного структурного підрозділу і підприємства в цілому визначається, виходячи з обсягів виробничих споруд і потенційних можливостей, які мають у своєму розпорядженні кадри, а з якісною – ступенем відповідності професійно-кваліфікаційного рівня працівників складності виконуваних робіт. В умовах гострої конкуренції підприємств-виробників на ринку товарів і послуг наслідками невідповідності в першому і в другому випадках є наступні небажані явища: брак з вини працівника, невиконання договірних зобов'язань, незадовільне обслуговування устаткування і неповна завантаженість наявного парку устаткування, висока плінність кадрів тощо. Для запобігання таким негативним явищам необхідно проводити на підприємстві систематичний аналіз порівняння розряду робіт і рівня кваліфікації працівників. Це дозволяє оцінити використання найманої праці з урахуванням потенційних можливостей працівників і забезпечити раціональний розподіл працівників за конкретними робочими місцями і структурними підрозділами, за періодами зайнятості протягом зміни або року. З метою ефективного використання кадрового потенціалу підприємства, необхідно:

- встановлювати науково обґрунтовані норми праці та у міру поліпшення організаційно-технічних умов виробництва переглядати їх;

- проводити атестацію і раціоналізацію робочих місць, визначати їх необхідну кількість і скасовувати зайві робочі місця;
- встановлювати форми організації праці працівників, присвоювати розряди робітникам, організувати упровадження передових прийомів і методів праці;
- встановлювати найбільш оптимальні режими роботи підприємства, вводити гнучкі графіки, дозволяти роботу з неповним робочим днем, організувати працю дома тощо.

Таким чином, на формування і використання кадрового потенціалу впливає ціла система зовнішніх і внутрішніх чинників. Чинники формування і використання кадрового потенціалу промислового сектора економіки регіону – це зовнішні і внутрішні умови середовища, в яких здійснюються процеси формування і використання кадрового потенціалу. Під зовнішніми чинниками розуміються умови, які промисловий сектор економіки регіону не може змінити, але повинен враховувати при формуванні і використанні кадрів. Внутрішні ж чинники представляють умови, які в значній мірі піддаються впливу з боку підприємств.

З урахуванням сучасних розрізнених авторських підходів до класифікації таких чинників, можливе узагальнення класифікації чинників формування і використання кадрового потенціалу в умовах ринку. Чинники формування поділяються на зовнішні і внутрішні по відношенню до промислового сектора економіки регіону. Розглянемо тільки зовнішні по відношенню до промислового сектора економіки регіону чинники, оскільки внутрішні досить детально розглянуті у вітчизняній і зарубіжній літературі з кадрового менеджменту.

1. *Суспільно-політичні чинники.* Політиці зайнятості, що тривалий час проводилася в нашій країні, були властиві екстенсивні тенденції (спрямованість на максимальне збільшення попиту на робочу силу, розширення фонду робочого часу тощо), які часто заважали підприємствам правильно підбирати працівників на робочі місця. При цьому, на наш погляд, не враховувалися інтереси як підприємства, так і його працівників. Зміцнення ж позиції приватної форми власності, інтенсивність руху працівників на зовнішньому ринку праці, надання державної підтримки незайнятому населенню створюють об'єктивні передумови для формування якісного кадрового потенціалу та його ефективного використання на підприємствах.

2. *Державне регулювання.* Незважаючи на загальне визнання ринку як системи, що самоорганізовується, його ефективне функціонування неможливе без державного втручання. Державне регулювання формування кадрового потенціалу на сьогоднішній день здійснюється трьома основними групами методів:

- законодавчими, що формують загальну інституційну основу розвитку будь-якого соціально-економічного процесу (при вирішенні проблем формування і використання кадрового потенціалу підприємств слід спиратися на трудове законодавство, його можливості зміни в майбутньому, особливості законодавства у сфері охорони праці, зайнятості тощо);
- адміністративними, за допомогою яких затверджуються та вводяться в дію будь-які адміністративні норми і нормативи, положення, інструкції, рекомендації тощо;
- економічними, за допомогою яких держава стабілізує ситуацію на ринку (ціноутворення, оподаткування, встановлення соціально-економічних норм і нормативів, а також мінімальних соціальних гарантій тощо).

3. *Ринкова ситуація* як сукупність рівноправних відносин, заснована на купівлі-продажу продукції і послуг, відносинах власності, рівновазі інтересів продавця і покупця, власника і найманого працівника. При переході до ринку на підприємствах спостерігається поступовий відхід від жорсткої системи адміністративної дії на кадри до ринкових взаємостосунків, відносин власності, що базується на економічних методах. Тому необхідна розробка принципово нових підходів до формування і використання кадрового потенціалу на основі зміни пріоритетів. У сучасних умовах головне всередині підприємств –

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

це кадри, а за його межами – споживачі продукції. Через ефективно діючу систему управління кадрами необхідно повернути свідомість кожного найманого працівника до споживача, а не до керівника; до кінцевого результату діяльності підприємства, а не до марнотратства; до ініціативного висококваліфікованого продуктивного працівника, а не до байдужого виконавця. Будь-які зміни на ринку товарів або робочої сили повинні знаходити негайне відображення в процесах формування кадрів підприємства та їх використання.

4. *Соціально-демографічна ситуація* характеризує склад і структуру, а також форми й інтенсивність руху кадрів підприємств як усередині, так і за його межами. В умовах переходу до ринку для підприємств стає вельми актуальним збереження, розвиток та максимально ефективне використання як вже наявних кадрів, а також забезпечення молодими, ініціативними і кваліфікованими фахівцями.

5. *Досягнення науково-технічного прогресу.* Впровадження нових технологій і нового устаткування, освоєння нових видів продукції в умовах гострої конкурентної боротьби обумовлюють постійне оновлення теоретичних і особливо практичних знань працівників підприємства у зв'язку із зміною обсягів і змісту виконуваних функцій. Це враховується при прийнятті нових робітників на роботу або при розробці систем стимулювання праці, а також просування по службовій драбині за умов покращення професійної майстерності, підвищення рівня знань та досвіду роботи.

6. *Стан системи освіти.* Доступність державних і недержавних освітніх послуг, зміст професійних освітніх програм, переваги і недоліки форм професійного навчання в країні, вартість професійного навчання – з одного боку, а також моделі службової кар'єри, положення про навчання кадрів, плани підвищення кваліфікації кадрів, зміст контрактів про найм, модель робочих місць (посад), прийнятність умов прийому і навчання в коледжах і вузах – з іншого боку, впливають на рішення керівництва підприємства про найм нових кадрів, які відповідають усім вимогам до співробітників, або про вкладання коштів підприємств у розвиток кадрового потенціалу постійних кадрів.

Зрозуміло, що сучасні проблеми розвитку вищої і середньої професійної освіти в нашій країні (наприклад, недостатнє фінансування освіти за рахунок державного і місцевих бюджетів, слабка матеріально-технічна база навчальних закладів, концентрація висококваліфікованих викладачів з нових напрямів науки, техніки, технології, економіки і бізнесу в великих містах і дефіцит їх у периферійних містах і регіонах України тощо) негативно позначаються на процесах формування кадрового потенціалу підприємств.

7. *Етично-культурні чинники.* Культурні традиції суспільства, соціальні цінності і норми, установки поведінки, які регламентують дії працівника і спонукають його поводитися так, а не інакше, без будь-якого примушення, обумовлюють у нових умовах перехід до соціальних норм, що базуються на здоровому економічному глузді, не хештуючи етичною стороною в управлінні кадрами і процесами формування й використання кадрового потенціалу підприємств. Результати соціологічних опитувань свідчать, що серед основних причин аморальної поведінки бюрократії – низька загальна культура керівного складу, недоліки виховання, в тому числі у відповідних навчальних закладах, незнання або неправильне розуміння моральних норм службової поведінки [6, с. 20]. Це актуалізує необхідність спеціального впровадження стандартів професійної етики, закріплення у них навичок професійної етичної взаємодії, вироблення алгоритмів поведінки в типових ситуаціях та здатності вирішувати нестандартні проблеми морального характеру, що повсякчас виникають у професійній діяльності.

8. *Престиж галузі.* У сучасних умовах в окремих галузях національної економіки практично відсутні проблеми, пов'язані з формуванням кадрового потенціалу, унаслідок достатньо стабільного кадрового складу працівників даних галузей, а також унаслідок вигідних умов праці на підприємствах цих галузей (наприклад, у добувних галузях, електроенергетиці тощо).

Як кадровий потенціал промислового сектора економіки регіону в умовах економічної кризи і для її подолання доцільно враховувати все економічно активне населення (ЕАН)

регіону, враховуючи зростання динаміки вивільнення і своєчасного працевлаштування всіх категорій ЕАН, зокрема в промисловому секторі економіки регіону.

Вартість трудових ресурсів важлива для поліпшення позицій регіону у внутрішній конкуренції за людський капітал і залучення висококваліфікованих кадрів в економіку регіону.

Перш ніж перейти безпосередньо до розгляду питання про фінансовий потенціал промислового сектора економіки регіону, необхідно чітко визначитися в загальному розумінні категорії фінансів. Множинність трактувань суті фінансів на загальнотеоретичному рівні стали причиною неоднозначності практичних процесів у сфері фінансової політики держави, а для даного дослідження необхідно визначити підходи для формування фінансових елементів механізму подолання економічної кризи в промисловому секторі економіки регіону.

В. М. Родіонова визначає фінанси як «грошові відносини, що виникають в процесі розподілу і перерозподілу ВВП і частини національного багатства у зв'язку з формуванням грошових доходів і накопичень у суб'єктів господарювання і держави та використанням їх на розширене відтворення, матеріальне стимулювання працюючих, задоволення соціальних та інших потреб суспільства».

Подібне визначення дає і Л. А. Дробозіна, стверджуючи, що фінанси є економічними відносинами, пов'язаними з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів із метою виконання функцій і задач держави та забезпечення умов розширеного відтворення. В даному випадку під централізованими фондами розуміються засоби держави, а під децентралізованими – грошові відносини, що опосередковують кругообіг грошових фондів підприємств.

Слід зазначити, що таке трактування було справедливе для радянського періоду розвитку, коли всі підприємства знаходилися виключно у власності держави і не існувало ніяких інших форм власності.

Спільним елементом наведених визначень є включення в поняття «фінанси підприємств» усіх форм власності. Проте Б. М. Сабанті довів, що загальнодержавні фінанси і фінанси народного господарства – це дві різні категорії. Доходи, які створюються на рівні підприємств, регулюються загальними законами ринку та є базою для формування загальнодержавних ресурсів, а не фінансами [253, с. 159].

Разом з тим на сучасному етапі розвитку країни використання таких формувань не виправдане, оскільки відбувається змішання двох самостійних категорій: фінансів і грошового обігу підприємств. У цивілізованій економічній системі фінанси регулюють усі грошові відносини, що виникають між державою і підприємствами різних форм власності. За межами фінансів залишається велика кількість грошових відносин усередині підприємств недержавної форми власності і між ними. Ці відносини не є фінансами, оскільки відносини товарного виробництва регулюються не державою, а законами матеріального виробництва. Таким чином, існують дві різні економічні категорії – фінанси і грошовий обіг.

У зарубіжній літературі і практиці фінанси спочатку трактувалися як публічні суспільні (державні) фінанси. Дана позиція пов'язана з тим, що держава потребує формування інститутів для виконання державної політики, тобто з виникненням держави в суспільстві з'являється об'єктивна потреба у формуванні системи перерозподілу відносин, які з розвитком товарно-грошових відносин набувають грошової (фінансової) форми.

Слід відзначити ще одну особливість для більш точного розуміння сутності фінансів. Відмітною рисою фінансів є їх грошовий характер, тобто не всі економічні відносини (грошові і натуральні) потрапляють під визначення фінансів. Тому логічним є визначення фінансів як грошових відносин.

У більшості визначень під «фінансовим потенціалом регіону» розуміють сукупність первинних грошових доходів на території регіону, включаючи прибуток суб'єктів господарювання і оплату праці зайнятих у господарській діяльності.

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

Фінансовий потенціал визначає можливості здійснення виробничого і невиробничого накопичення, а також досягнення певного рівня особистого споживання населення в даному регіоні.

На відміну від фінансового потенціалу, фінансові ресурси, які реально мають у своєму розпорядженні суб'єкти господарювання для розвитку виробництва та інфраструктури на території функціонування (в т. ч. для реалізації регіональних інвестиційних програм), розв'язання соціальних і екологічних проблем, реалізації функцій територіального управління, мобілізуються в результаті перерозподілу через податкову систему і міжбюджетні відносини.

Фінансові ресурси регіону включають в себе доходи місцевого бюджету з урахуванням субвенцій, що надходять з державного бюджету, бюджетних трансфертів; прибуток, що залишається у розпорядженні суб'єктів господарювання після сплати податків, і грошові доходи населення (доходи за вирахуванням обов'язкових платежів). Таким чином, фінансові ресурси регіону залежать як від фінансового потенціалу, так і від існуючої податкової та бюджетної системи. Зіставлення фінансового потенціалу з фінансовими ресурсами регіону характеризує спрямованість діючої податкової і бюджетної системи, ступінь її впливу на вирішення завдань фінансового «вирівнювання» регіонів.

Фінансовий потенціал, у першу чергу, визначається фінансовим становищем підприємств, розташованих на території даного регіону (рівнем рентабельності, часткою збиткових підприємств, обсягом прибутку). В умовах дезорганізації платіжно-розрахункових відносин може мати місце істотне спотворення рівня фінансового потенціалу, зважаючи на значні обсяги взаємних неплатежів покупців і постачальників, стійку прострочену заборгованість з оплати праці.

Перевищення простроченої дебіторської заборгованості підприємств над кредиторською заборгованістю означає, що фінансовий потенціал насправді вищий, ніж результати про прибуток/збитки, і при врегулюванні проблеми неплатежів зросте на сальдо простроченої заборгованості.

Перевищення сумарної простроченої кредиторської заборгованості над дебіторською відповідно завищує фінансовий потенціал. А значні розміри заборгованості з оплати праці призводять до недооцінювання фінансового потенціалу.

Ще більшою мірою порушення платіжної дисципліни позначаються на визначенні фінансових ресурсів регіону. В цьому випадку до проблеми простроченої заборгованості покупців і постачальників додається ухилення від сплати податків суб'єктами господарювання, а надалі – порушення бюджетної дисципліни з боку як окремих регіонів, так і центральних органів виконавчої влади. В результаті стан територіальних бюджетів може суттєво спотворювати реальне фінансове становище регіонів як у бік штучного поліпшення (при зарахуванні до місцевих бюджетів частини податкових надходжень, яка відповідно до чинного законодавства повинна надходити до державного бюджету), так і у бік погіршення (при затримці відповідних надходжень з державного бюджету до місцевих бюджетів).

При визначенні фінансового потенціалу промислового сектора економіки регіону для виявлення можливостей подолання глобальної економічної кризи необхідно, як і в разі визначення кадрового потенціалу, розглядати зовнішні та внутрішні чинники його формування. При цьому доцільно виходити з визначення фінансового потенціалу регіону, невід'ємною частиною якого є фінансовий потенціал промислового сектора економіки регіону.

Даний аспект досить детально був розглянутий у роботі Е. К. Косярової «Управління відтворенням фінансового потенціалу регіону» [214, с. 129].

Фінансовий потенціал регіону – це:

1) основа для створення валового регіонального продукту, що складається з наступних основних блоків: бюджетного потенціалу регіону; ресурсів фінансово-кредитної системи; фінансового потенціалу підприємств, організацій, зареєстрованих на території регіону

різних форм власності; фінансових коштів населення регіону; зовнішніх запозичень та інвестицій;

2) система економічних відносин, за допомогою якої здійснюється процес відтворення в регіоні;

3) сукупність фінансових ресурсів території як множина створюваного і раніше накопиченого фінансового потенціалу;

4) резерв, необхідний для функціонування економіки регіону, що направлений на досягнення стратегічних і тактичних цілей соціально-економічного розвитку.

Фінансовий потенціал регіону складається з основних елементів (рис. 6.2).

Рис. 6.2. Основні елементи фінансового потенціалу регіону

На рис. 6.2 кожен елемент є частиною сукупного фінансового потенціалу регіону, від ефективності управління якими залежить ступінь нарощування економічного потенціалу регіону.

Бюджетний потенціал регіону є сумою умовно-власних доходів регіону (доходів за вирахуванням чистих трансфертів з державного бюджету) і надходжень до державного бюджету з місцевих.

Податковий потенціал регіону, як складова бюджетного потенціалу, є потенційно можливою сумою баз оподаткування, що є основою для розрахунку всієї сукупності податків і обов'язкових платежів на території регіону й обґрунтованого підходу до оцінки потреб регіону у фінансовій допомозі.

Фінансовий потенціал підприємств і організацій усіх форм власності, що зареєстровані на території регіону, об'єднує власні вільні і залучені фінансові ресурси. У цьому блоці слід розглядати засоби суб'єктів господарювання і засоби позабюджетних фондів.

Засоби фінансово-кредитної системи включають фінансові ресурси інститутів банківсько-кредитної системи даного регіону. Основними джерелами виступають власні ресурси фінансово-кредитних інститутів і зобов'язання за внесками юридичних і фізичних осіб.

Фінансові ресурси населення регіону – це сукупність грошових коштів домогосподарств, направлених на приріст заощаджень і придбання іноземної валюти; покупку цінних паперів; покупку нерухомості; засоби на депозитних рахунках та пластикових картках.

Зовнішні інвестиції і запозичення слід розглядати як сукупність залучених фінансових ресурсів з інших регіонів, а також з інших держав, що відображають інвестиційну привабливість регіону.

Зміст функції управління фінансовим потенціалом регіону полягає в цілеспрямованій діяльності регіональних органів влади, направленої на створення, дослідження, раціональне використання, залучення й акумуляцію складових фінансового потенціалу, в обсягах достатніх для вирішення задач соціально-економічного розвитку регіону.

**Розвиток регіональної промислової політики держави:
теорія, методологія, механізми**

Фінансовий потенціал промислового сектора економіки регіону є частиною блоку «Фінансовий потенціал підприємств і організацій», що наведено на рис. 6.2.

Фінансовий потенціал підприємств і організацій пропонуємо визначати наступним чином:

$$\Phi_{ППіО} = AB * T_{ROC} + Пб + З_{ВФ} * T_{РВФ}, \quad (6.1)$$

де $\Phi_{ППіО}$ – фінансовий потенціал підприємств і організацій, зареєстрованих на території регіону;

AB – амортизаційні відрахування;

T_{ROC} – темп зміни основних засобів підприємств і організацій;

$Пб$ – балансовий прибуток підприємств і організацій;

$З_{ВФ}$ – засоби позабюджетних фондів;

$T_{РВФ}$ – темп зміни засобів позабюджетних фондів.

Існують й інші підходи до визначення фінансового потенціалу підприємств.

Фінансовий потенціал – це потенційні фінансові показники виробництва (прибутковості, ліквідності, платоспроможності) та потенційні інвестиційні можливості.

Фінансовий потенціал – це відносини, що виникають на підприємстві або в комплексі підприємств з приводу досягнення максимально можливого фінансового результату за умови:

- наявності власного капіталу, достатнього для виконання умов ліквідності й фінансової стійкості;
- можливості залучення капіталу в обсягах, необхідних для реалізації ефективних інвестиційних проектів;
- рентабельності вкладеного капіталу;
- наявності ефективної системи управління фінансами, що забезпечує прозорість поточного і майбутнього фінансового стану.

У роботі [7] пропонується методика визначення рівня фінансового потенціалу підприємств (ФПП), яка включає наступні етапи:

1. Визначення рівнів ФПП та його характеристики.

Приклад визначення рівнів ФПП наведений у табл. 6.2.

Таблиця 6.2

Характеристика рівнів фінансового потенціалу регіону

Рівень ФПП	Коротка характеристика
Високий рівень ФПП	Діяльність підприємства прибуткова. Фінансове становище стабільне
Середній рівень ФПП	Діяльність підприємства прибуткова, проте фінансова стабільність багато в чому залежить від змін, як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі
Низький рівень ФПП	Підприємство фінансово нестабільне

2. Оцінка ФПП за фінансовими показниками. На даному етапі пропонується провести експрес-аналіз основних показників, що характеризують ліквідність, платоспроможність і фінансову стійкість підприємства.

Враховуючи різноманітність фінансових процесів, множинність фінансових показників, відмінність у рівні їх критичних оцінок, ступені їх відхилень від фактичних значень і виникаючі при цьому складнощі в оцінці фінансової стійкості організації, доцільно проводити інтегральну рейтингову оцінку ФПП.

3. Оцінка ФПП за критерієм «можливість залучення додаткового капіталу».

Можливість забезпечення реалізації найефективніших форм вкладень капіталу, направлених на розширення економічного потенціалу підприємства, залежить від інвестиційної привабливості підприємства, що є системою економічних відносин між суб'єктами господарювання з приводу ефективного розвитку бізнесу і підтримки конкурентоспроможності за рахунок внутрішніх і зовнішніх інвестиційних джерел. Отже, рівень ФПП за критерієм «можливість залучення додаткового капіталу» також визначатиметься ступенем привабливості підприємства для потенційного інвестора.

За наявності різних, у тому або іншому ступені достовірних, підходів визначення фінансового потенціалу підприємств і промислового сектора економіки регіону в рамках дослідження достатньо констатувати наявність фінансового потенціалу за прямими і непрямими ознаками, що обумовлюють необхідність і можливість формування та функціонування механізму подолання економічної кризи у промисловому секторі регіону.

Досліджуючи можливості регіональної влади, бізнесу і громади з протидії зовнішнім фінансово-економічним збуренням, можна виділити два аспекти діяльності:

- 1) створення інституційного забезпечення антикризових дій;
- 2) заходи з протидії кризовим явищам і відродження економічної динаміки території.

Ініціатором і провайдером цих дій має виступати регіональна влада, звичайно, за підтримки центральної.

Перша частина завдань, яка полягає у створенні інституційного забезпечення антикризової діяльності, зводиться до наступної тріади: антикризова програма, антикризовий центр, антикризовий менеджмент.

Першочерговими є заходи з розробки антикризової програми дій, що дозволить виявити основні «больові точки» – місця докладання основних зусиль і концентрації інтелектуальних, фінансових та матеріальних ресурсів. Фактично йдеться про те, щоб виявити «точки зростання», здатні запрацювати в умовах кризи. Кожен регіон має свої особливості, власну виробничу структуру.

Реалізація антикризової програми для промисловості регіону вимагає створення регіонального антикризового центру. В ньому мають бути представлені головні суб'єкти територіального господарського комплексу. Можна говорити про існування регіонального бізнесового «п'ятикутника», який включає регіональну владу, союзи промисловців і підприємців, науково-дослідні заклади, професійні спілки та торгово-промислові палати. Остання криза показала доцільність підключення до них ще й представників банківського бізнесу. Антикризовий центр повинен очолювати керівник регіональної влади.

Антикризовий менеджмент передбачає наявність відповідної власної організаційної структури на зразок секретаріату, в якому концентрується й обробляється вся поточна інформація про розвиток соціально-економічної ситуації в регіоні. Регулярно проводяться наради, на яких приймаються оперативні рішення. Дуже важливим є створення групи економічних радників, що представляють місцеву наукову еліту. Йдеться про те, щоб найповніше використати науковий потенціал відділень АН України, навчальних та дослідницьких закладів.

Ще одна важлива функція, яку може і повинен виконати цей антикризовий орган, – забезпечити тісну взаємодію бізнесу і влади. Як зазначалося у попередньому розділі, це те, що дуже важко і майже неможливо забезпечити на центральному рівні. Серед побажань підприємництва чи не на першому місці стоїть забезпечення можливості знаходження контакту і порозуміння з місцевою владою [148, с. 8]. А боротьба з кризою якраз вимагає консолідації та узгодження дій влади, бізнесу та громади.

Далі розглянемо заходи з протидії кризовим явищам і відродження економічної динаміки промисловості регіону. Ці заходи поділяються на дві групи: спрямовані на пошук та мобілізацію внутрішніх резервів розвитку і спрямовані на пошук таких самих зовнішніх. Мова йде про такі основні заходи: розвиток внутрішнього ринку, стимулювання інвестування населення, заходи з імпортозаміщення.

Серед зазначених заходів на першому місці знаходиться розвиток внутрішнього ринку (рис. 6.3). За законами ринку попит породжує пропозицію, платоспроможний попит відроджує виробництво та відновлює економічну динаміку. В умовах світової кризи вихід на зовнішні ринки є проблематичним, зокрема з вітчизняними споживчими товарами, якість яких у більшості випадків за параметрами якості та новизни є неконкурентоспроможними. Тому основні зусилля мають бути спрямовані на збільшення

**Розвиток регіональної промислової політики держави:
теорія, методологія, механізми**

емності внутрішнього ринку. Заходи теж відомі: це забезпечення доходів населення, доступність цін на товари і послуги, подолання торговельного монополізму.

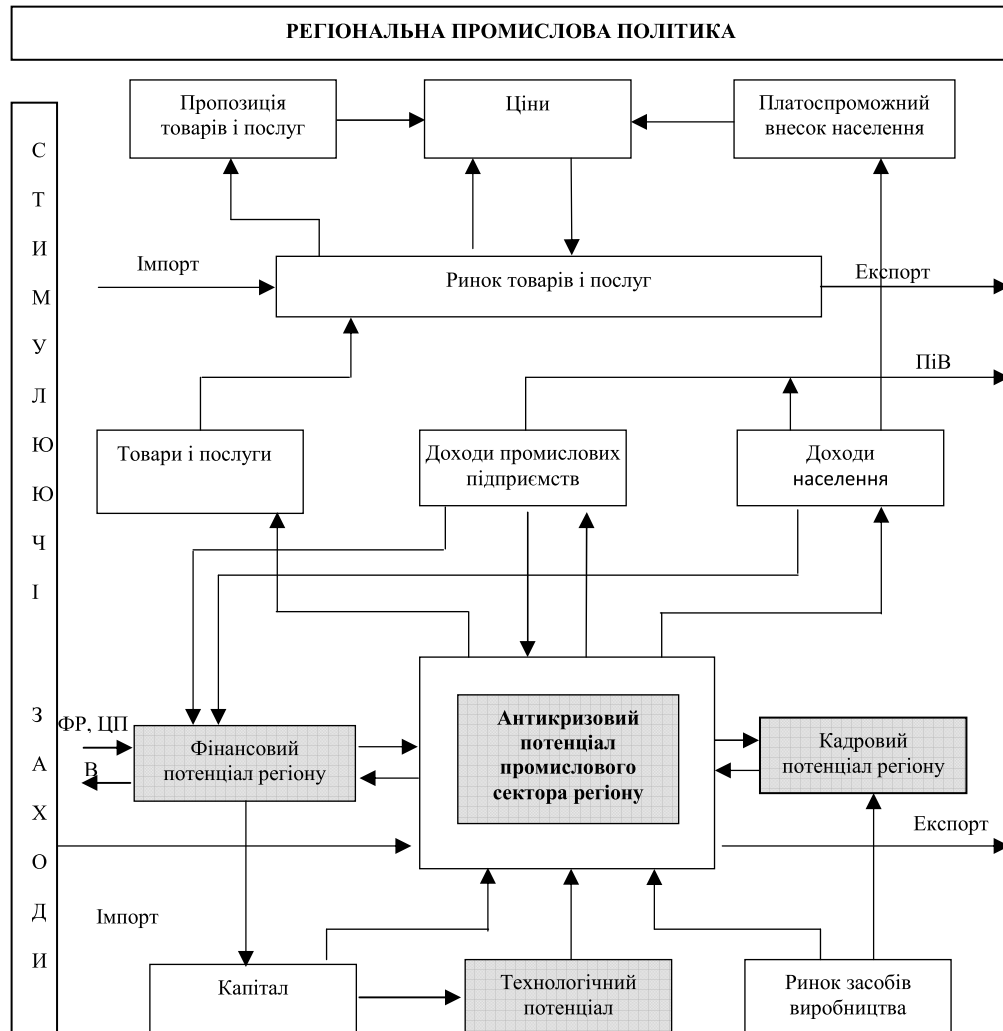

Рис. 6.3. Механізм взаємодії складових антикризового потенціалу промислового сектора регіону:

ПіВ – податки і відрахування; ФР – фінансові ресурси;
ЦП – цінні папери; В – валюта.

У пострадянських економіках звичною стала практика перекладання підприємцями кризових труднощів на працівників. Поширення набули затримка з виплатою заробітної плати, скорочення її розмірів, не говорячи вже про звільнення. Все це вимагає прискіпливого контролю й оперативного реагування з боку регіональної влади. Організація громадських робіт сприятиме скороченню безробіття і зростанню споживчого попиту.

Іншим кроком має стати контроль за цінами, протидія необґрунтованому підвищенню цін. В умовах скорочення доходів і падіння попиту ціни зазвичай знижуються. Протидіяти цій тенденції можуть: подорожання ресурсів, зокрема імпортованих енергоносіїв; падіння курсу національної валюти щодо інших; явища стагфляції; навмисні спекулятивні акції продавців, спрямовані на підвищення цін. Особливо небезпечним є торговельний

монополізм, за допомогою якого штучно утримується високий рівень цін на окремі групи товарів. Тому в кризовий період особливо активно і безкомпромісно повинні працювати регіональні комісії з контролю за цінами та відділення Антимонопольного комітету, присікаючи будь-які спроби «розбагатіти» на збіднілому населенні.

Іншу групу складають заходи зі стимулювання інвестування коштів населення. Відомо, що в умовах нестабільності банківської системи чималі кошти, забрані у фінансових установ, знаходяться «на руках» у громадян. За різними оцінками, на початок 2009 року населення закумулювало 158 млрд грн і близько 7 млрд дол, значна частина яких могла бути проінвестованою [162, с. 8]. До цього спонукає і висока інфляція, що «з'їдає» заощадження. Їх вкладання у надійні бізнесові проекти могли б зарадити цьому. Громадяни могли б довірити свої кошти компаніям, що діють на засадах державно-приватного партнерства [148, с. 8]. В таких змішаних компаніях наглядова рада могла б включати інвесторів – громадян, які контролювали б хід будівництва і витрачання коштів, і без їх згоди не приймалися жодні стратегічні, а то й оперативні рішення.

Ще одним напрямком антикризових заходів є імпортозаміщення. Можна по-різному відноситися до нього, посилаючись на ефекти міжнародного поділу праці, спеціалізації регіонів. І це справедливо стосовно машино- та приладобудування, авіа- та суднобудування тощо. Але ж харчова, легка, частково фармацевтична промисловість, виробництво побутової техніки мали б розміщатися в регіонах. І владі до цього слід докласти зусиль. Сучасна криза максимально сприяє таким намірам, в умовах подорожчання імпорту і збільшення обсягів неякісної контрабанди. Можна стверджувати, що сучасна криза – це найбільш слушний час для проектів з імпортозаміщення, заміни некритичного імпорту українським товарами.

Наведене засвідчує, що в розпорядженні регіональної влади є значні ресурси і можливості впливу на перебіг кризових явищ. Проблема полягає у тому, щоб організувати пошук внутрішніх ресурсів розвитку і максимально задіяти їх. Для цього необхідно створити відповідну інституційну структуру, яка охоплювала б та мобілізувала зусилля усіх агентів соціально-економічного процесу регіону. Потрібна максимальна консолідація діяльності крайової влади, бізнесу, робітництва та громади.

Виконання антикризової програми матиме далекосяжні наслідки. Вона не тільки сприятиме подоланню кризових явищ на базі пошуку та ефективного використання внутрішніх можливостей розвитку, а й забезпечить структурне оздоровлення і розбудову підвалин нової економіки регіону.

6.3. Концептуальні аспекти моделювання системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону

Для еволюційного розвитку економіки, зокрема її промислового сектора, властива циклічність процесів, описана класиками економічної науки. Наголошується, що будь-яке стабільне виробництво в ринкових умовах функціонує згідно із законами, властивими саморегульованим технічним або природним системам. Тобто зміна зовнішніх по відношенню до неї умов викликає її реакцію, направлену на збереження основних параметрів. Таким чином, в умовах стабільності компенсаційні можливості системи дозволяють гасити будь-які коливання амплітуди, що виникають унаслідок природних флуктуацій [379, с. 4].

Але якщо в технічній системі процес адаптації до зміни зовнішніх умов відбувається автоматично, відповідно до закладеного в ній алгоритму, то у виробничій системі роль регулятора виконують управлінські рішення, що базуються або на інтуїції, або на науково-технічному аналізі ситуації. При цьому вихідним параметром процесу адаптації виробничої системи в ринкових умовах є прибуток або рентабельність виробництва.

Адаптаційні можливості системи обумовлені тривалістю виробничого циклу. Найлегше процес адаптації відбувається в торгівлі, якій притаманна максимальна

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

швидкість обертання капіталу. Найважче пристосовуватися до зміни зовнішніх умов підприємствам промислового сектора економіки.

Ключовим питанням подолання дії кризи є вибір найефективнішого варіанта всіх можливих альтернатив. Для цього існують різні методи прогнозування розвитку соціально-економічних систем, зокрема промислового сектора економіки регіону: метод екстраполяції, моделювання, програмно-цільовий тощо.

Метод екстраполяції будується на основі стійких тенденцій розвитку об'єкта прогнозу і переносить їх на майбутнє. Такий метод неефективний у період різкої зміни умов розвитку, оскільки нездатний розпізнавати зміни тенденцій розвитку.

Метод моделювання розглядає зміну показників розвитку соціально-економічної системи залежно від часу та інших найістотніших чинників. Цей метод має наступні обмеження:

- моделі більш схильні для екстраполяції тенденцій розвитку, що склалися, ніж для розпізнавання змін в них, тому даний метод не ефективний для прогнозування поворотних точок розвитку;
- будь-яка модель обмежена в своїх можливостях відтворення всіх сторін модельованого явища;
- ускладнення для моделювання створює інформаційна недостатність: проблеми інформації про приватний сектор, відсутність достатніх динамічних рядів даних для порівняння.

Програмно-цільовий метод використовується при вирішенні окремих важливих регіональних проблем шляхом реалізації наступної схеми: відбір проблеми, постановка цілей, виявлення ресурсів, організація виконання, реалізація і контроль. Прогнозування розвитку регіональних соціально-економічних систем з допомогою даного методу складно, оскільки регіональний розвиток залежить від багатьох чинників, перспективи яких мають варіантний розвиток, тоді як цільова програма орієнтована на реалізацію конкретних заходів, які повинні бути пов'язані між собою, вибудовуючи систему.

Для прогнозування розвитку регіональних соціально-економічних систем можливе застосування і сценарно-цільового методу, який має наступні особливості:

- 1) припускає розробку декількох альтернативних варіантів сценаріїв, тобто пропонує багатоваріантний прогноз, для того щоб оцінити декілька найвірогідніших траєкторій розвитку;
- 2) за необхідності даний метод може використовувати різні методи прогнозування, які потрібні для більш точного опису майбутнього;
- 3) відрізняється мережевою логікою (передбачає лише вірогідні зв'язки між усіма суб'єктами, які впливають на соціально-економічні процеси);
- 4) будується від майбутнього до теперішнього часу у напрямі реалізації поставлених цілей, але з урахуванням існуючих можливостей (проблем) регіональної соціально-економічної системи.

Прогнозування регіональних соціально-економічних систем сценарно-цільовим методом здійснюється в наступному порядку:

- експерти розробляють безліч різних сценаріїв майбутнього розвитку регіональної соціально-економічної системи, враховуючи наявні можливості розвитку (визначення тенденцій розвитку, виявлення очікуваних проблем і чинників розвитку), а також поставлені цілі соціально-економічного розвитку;
- відбір сценаріїв здійснюється з урахуванням реальних можливостей даної регіональної соціально-економічної системи, за принципом реальної досяжності і максимального наближення до поставлених цілей;
- у рамках обраних сценаріїв складаються прогнози з урахуванням впливу на хід розвитку регіональної соціально-економічної системи найвірогідніших сценарних умов соціально-економічного розвитку регіону. Варіанти сценарних умов визначаються експертами і перетворюються у відповідні системи динаміки агрегованих і окремих показників для складання варіантів-прогнозів, що мають власну динаміку соціально-економічних показників.

Сценарно-цільовим методом пропонується розробка варіантів-прогнозів соціально-економічного розвитку регіону з подальшим відбором трьох найреальніших варіантів прогнозів: песимістичного, реалістичного й оптимістичного. Реалістичний варіант прогнозу знаходиться в діапазоні між оптимістичним і песимістичним варіантами прогнозу, залежно від ступеня впливу позитивних і негативних умов соціально-економічного розвитку регіону.

Проблеми при моделюванні системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону виникають, з одного боку, через величезний обсяг і різноплановість початкової та прогнозованої інформації, а з іншого – через суперечність або недостатність інформації про особливості регіонального промислового виробництва.

Упорядкувати величезний масив інформації, необхідної для функціонування системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону покликане макромодельовання – побудова багатовимірних моделей, що відображають найістотніші сторони розвитку регіону і стійкі внутрішні та зовнішні взаємозв'язки.

Найвідомішими і широко використовуваними макромоделями є розроблені нобелівським лауреатом з економіки В. В. Леонтєвим моделі *input – output* («витрати – випуск», міжгалузевий баланс), а також міжгалузєва міжрегіональна модель світової економіки (світова модель). Балансові прогнозні макромоделі неодноразово використовувалися при створенні довгострокових прогнозів розвитку національних і світових економік, оскільки вони, на відміну від багатьох інших моделей, що використовуються в прогнозно-аналітичних розрахунках, дозволяють чітко структурувати досліджуваний об'єкт і визначити істотні взаємозв'язки між окремими його елементами.

При побудові прогнозів розвитку за допомогою класичних міжгалузєвих моделей розраховуються всі типові техніко-економічні показники, що характеризують очікуваний стан народного господарства країни і регіонів у перспективі: випуски продукції, кінцеве споживання, потреба в ресурсах і сировині за видами, постачання продукції. При варіантному аналізі визначаються величини змін, а також взаємний попит виробників (як реакція на нові умови). Всі ці показники дані звичайно за матеріально-речовинним складом та вказані як у натуральному, так і грошовому вираженні. В останньому випадку використовуються тільки незмінні ціни або ціни звітного періоду. Рівень поточних цін залежить від натуральних пропорцій на визначений час.

Тому й існує проблема ув'язки етапів формування прогнозів матеріально-речовинного і фінансового складу. Вона на практиці аналогічна до задачі ув'язки за допомогою організаційних управлінських заходів реального сектора економіки з інструментами грошової і фінансової систем. У цьому напрямі на модельному рівні можна зробити лише певний крок, але це теж буде лише прогнозом окремих управляючих і результуючих фінансових параметрів. Даний крок полягає у спеціальному перетворенні міжгалузєвої задачі, розширенні її за рахунок умов руху фінансових потоків, використанні її як початкової (опорної) для побудови цінових показників – прогнозу укрупнених цін і доходів.

У модельних конструкціях типу ЗМФБ (зведений матеріально-фінансовий баланс) використовувався балансовий метод узгодження доходів і витрат господарських секторів із загальним споживанням кінцевого призначення. Балансування досягалося спеціальним алгоритмом, а неузгодженість визначалася дефіцитом (профіцитом) бюджету країни. При фіксованому дисбалансі між кінцевим споживанням і його фінансуванням можуть застосовуватися звичні методи вирішення систем лінійних рівнянь. Ключовою основою була побудова початкових матеріально-речовинних балансів у поточних цінах, що давало можливість розраховувати первинні доходи.

Серед ранніх робіт слід також виділити колективну роботу В. Д. Белкіна, В. В. Івантера, Н. Н. Константинова та ін. Особливість їх підходу полягала у тому, що, на відміну від традиційних моделей міжгалузєвого балансу, де виробництво є функцією витрат, у авторів виробництво товарів і послуг виступало як функція доходів, і розраховувалися «ціни єдиного рівня». У цьому підході баланс між платоспроможним попитом населення, підприємств і держави (бюджету країни) досягається ітеративними розрахунками. У працях В. І. Суслова теж застосовувалися принципи балансових побудов у процесі

**Розвиток регіональної промислової політики держави:
теорія, методологія, механізми**

моделювання доходів і витрат господарських і фінансових суб'єктів при значно більшій деталізації останніх. Окрім цього, застосовувалися окремі підходи ув'язки бюджетів господарських суб'єктів з кредитною системою. Перевагами прийомів моделювання було не тільки розширення принципу відображення фінансових потоків в сальдових термінах приросту (зміни) показників за рік, але і включення в систему розрахунків накопичувальних фінансових рахунків, функціонально пов'язаних з рухом (приростом засобів) за аналогією до бухгалтерського балансу.

Моделі в роботі В. Д. Маршака відносяться більше до типу грошових. Визначення обмежень на ресурси банків, доходи населення, податки та інші вхідні параметри дозволяє автору відійти від умов їх формування і тому більш детально представити гривневі і валютні потоки, залишки на рахунках підприємств і організацій, внески на депозитах населення, операції з цінними паперами, міжбанківські кредити й емісію НБУ. В роботі [486] процеси саме формування фінансових ресурсів моделюються як ендогенні величини, але їх потоки, на відміну від робіт В. Д. Маршака, укрупнені. Крім того, запропонована постановка дозволяє прогнозувати, розраховувати укрупнені регіональні галузеві цінові індекси для кожного варіанта прогнозу розвитку і розміщення продуктивних сил. Це, у свою чергу, дозволяє формувати в умовах регіонального фінансового обігу і відповідні фінансові баланси районів.

У цілому сучасна українська школа інтегрального макропрогнозування використовує в довгостроковому прогнозуванні системно розвинені і модифіковані моделі В. В. Леонтєва – геоцивілізаційну і відтворювально-циклічну. Остання застосовується й на рівні регіону для моделювання системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону.

Відтворювально-циклічна багатовимірна макромодель будується на базі міжгалузевого балансу (МГБ, моделі *input – output* В. В. Леонтєва).

Дана модель має ряд незаперечних переваг порівняно з іншими прогнозними моделями. По-перше, з її допомогою можна групувати галузі економіки за відтворювально-функціональними ознаками (рис. 6.4), об'єднуючи їх у відтворювальні сектори – споживацький, інноваційно-інвестиційний, енергосировинний, інфраструктурний.

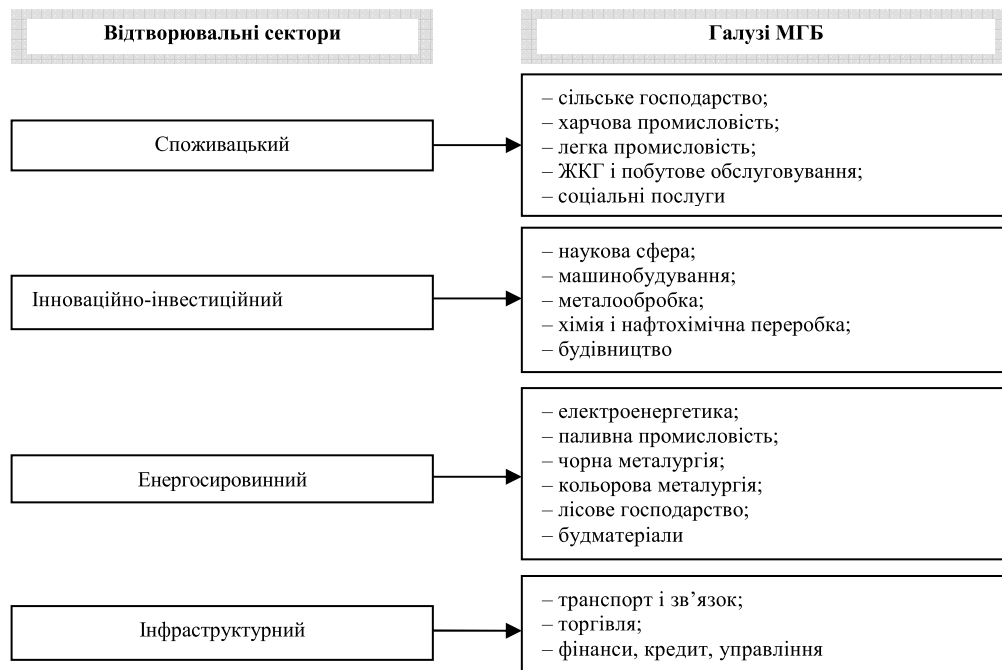

Рис. 6.4. Структура відтворювально-циклічної макромоделі

Це допомагає чітко виявити й оцінити цільовий характер структури економіки і зрушення, що відбуваються в ній. По-друге, модель є багатовимірною і дозволяє аналізувати та прогнозувати динаміку не тільки відтворювальної, але і технологічної (за технологічними укладами), галузевої (за народногосподарськими комплексами), інституційної (за економічними укладами, формами власності), вартісної (за структурою валового випуску) і зовнішньоторговельної (за відтворювальними секторами і цивілізаціями) структури економіки. По-третє, модель допомагає виявити й оцінити структурні зрушення в економіці на різних фазах середньострокових і довгострокових (Кондратьєвських) циклів у ретроспективі та перспективі.

Прогнозно-аналітичні можливості відтворювально-циклічної макромоделі значно ширші, ніж у стандартного міжгалузевого балансу. Крім того, модель можна будувати в різних вимірюваннях: у валовому випуску (в поточних і незмінних цінах), за чисельністю зайнятих, вартістю основних фондів і розподілом інвестицій в основний капітал. Складною задачею є наповнення макромоделей статистичною і прогножною інформацією. Вибір показників інерційного й інноваційно-проривного сценаріїв здійснюється експертним шляхом. Прогнозні оцінки надалі уточнюються. Крім того, на технологічну і структурну динаміку впливає безліч суперечливих чинників, що швидко змінюються. Довгострокове макропрогнозування – процес безперервний, він припускає періодичне коректування результатів із урахуванням нових даних, а горизонт прогнозу постійно відходить у майбутнє.

Моделювання системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону припускає необхідність урахування не тільки економічних, але і соціальних, екологічних та інституційних аспектів, що обумовлені кризовою ситуацією.

Цей концептуальний аспект базується на тому, що реформи останніх 19 років торкнулися істотного напрямку, повністю пов'язаного з проблемою формування системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону – управління розвитком територій. Одним із головних напрямів адміністративної реформи є «Управління за результатами», яке передбачає розробку ключових вимірних показників ефективності й результативності діяльності органів виконавчої влади за основними напрямками їх діяльності відповідно до стратегічної мети держави, впровадження технологій і процедур цілепокладання, що забезпечують прив'язку цілей до конкретних виконавців, встановлення показників, що дозволяють адекватно оцінити ступінь досягнення поставлених цілей і дії виконавців.

Проте органи державної влади не відповідають однозначно, чим є результат управління для органів державної влади. Це, у свою чергу, не дозволяє дати оцінку ефективності управління розвитком і визначити заходи ефективного впливу на процес розвитку.

Стійкий розвиток – це такий суспільний розвиток, при якому не руйнується природна основа, а створювані умови життя не призводять до деградації людини, і соціально-деструктивні процеси не розвиваються до масштабів, що загрожують безпеці суспільства.

У даний час ідея стійкого розвитку все більш конкретизується і, як відзначають зарубіжні та вітчизняні дослідники, на її основі вже склалася теорія екологічної модернізації [291, с. 60]. Підкреслюється, що екологічна модернізація на сьогоднішній день – єдина, послідовна наукова теорія, яка об'єднує та обґрунтовує прогресивні компоненти ідеї «зеленого капіталізму», «стійкого розвитку» тощо. Теорія екологічної модернізації використовує положення концепції «суспільства суцільного ризику» Бека, але без її апокаліптичної перспективи (коли рефлексія сама по собі стає джерелом ризику) та ідеї рефлексійної модернізації Е. Гідденса. На думку прихильників, теорія екологічної модернізації є добре продуманим інструментом досягнення стійкого розвитку.

Відзначимо, що термін «розвиток» часто звужується в наступних поєднаннях: економічний розвиток, соціально-економічний розвиток, розвиток економіки України (або іншої країни), розвиток регіону, міста. У кожному випадку під розвитком

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

звичайно мається на увазі будь-яка прогресивна зміна, перш за все, в економічній сфері. Якщо зміна кількісна, то мова йде про економічне зростання. При якісній зміні можуть розглядатися структурні зміни чи зміни змісту розвитку, або нові характеристики економічної системи. В даному випадку можна говорити, що екологічна модернізація соціально-економічної системи має на увазі перехід системи до стійкого розвитку.

У міжнародній практиці впродовж ряду років використовуються рекомендації для відкритої звітності зі стійкого розвитку, які дозволяють організувати управління будь-якими сферами діяльності [63, с. 75].

Таким чином, різні сфери діяльності, такі як, наприклад, промислове виробництво, освіта, охорона здоров'я, національна безпека тощо, з погляду стійкого розвитку, мають загальні складові: соціальну, економічну, екологічну й інституційну і, відповідно, можуть підлягати порівнянню між собою в цих координатах розвитку.

Ідея стійкого розвитку, яка задає загальну основу цілепокладання при управлінні розвитком через загальні складові взаємозв'язаних сфер життєдіяльності регіону, дозволяє за допомогою системи збалансованих показників із подальшою відкритою звітністю по стійкому розвитку прийти в будь-яку сферу життєдіяльності до загальних координат розвитку, що є обов'язковою умовою розвитку в глобалізуючому світі, тим більше, в умовах глобальної економічної кризи.

Тобто, як уже було сказано раніше, система антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону є сукупністю механізмів – організаційною системою, що забезпечує подолання дисбалансу в базисних параметрах промислового сектора і регіону в цілому як економічної системи. Ідеальним результатом дії системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону потрібно вважати досягнення і забезпечення балансу соціальної, економічної, екологічної й інституційної складових розвитку регіону, тобто стійкого розвитку (sustainable development).

Інакше кажучи, система антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону – це формалізована організація регламентованої взаємодії підприємств промислового сектора економіки регіону, його інфраструктури і органів влади, що націлена на запобігання негативній дії економічної кризи і безумовне її подолання.

При формуванні системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону необхідно враховувати ряд чинників:

- різнонаправленість цілей суб'єктів, що потрапляють у сферу системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону;
- розвиток соціально-економічних систем відбувається в умовах взаємодії з швидкозмінним оточенням;
- вузькогалузевий характер діяльності суб'єктів, що потрапляють у систему антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону;
- через новизну такого явища, як система антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону, має місце недостатня кваліфікація розробників і адміністраторів самої системи, супроводжуючих служб. Має місце також недосконалість нормативно-правової бази на державному, регіональному, місцевому та корпоративному рівнях.

Виходячи з розглянутих концептуальних аспектів моделювання системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону, формування системи повинно спиратися на наступні принципи.

1. Принцип пріоритетності загальносистемних довгострокових цілей системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону перед короткостроковими.
2. Принцип цільової взаємодії із зовнішнім середовищем з урахуванням глобальних довгострокових тенденцій.
3. Принцип системності змін, функціональної взаємодії й узгодженості дій.
4. Принцип відкритості інформації і безперервного вдосконалення: збір, узагальнення і впровадження кращого досвіду, навчання і консультування.

Складнощі реалізації даних підходів полягають у тому, що Державний комітет статистики України з 2006 року застосовує рекомендовану ООН систему національних рахунків у редакції від 1993 року і відмовився від методології балансів народного господарства, яка складала основу міжгалузевих балансів вітчизняної економіки. Тому потрібен деякий час для адаптації української статистики щодо потреб управління народно-господарським комплексом, особливо в умовах глобальної економічної кризи.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити висновок про наявність концептуальних аспектів моделювання системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону. Подолання економічної кризи і досягнення стійкого розвитку вимагає визначення параметрів балансу соціального, економічного, екологічного й інституційного розвитку і включення їх у систему збалансованих рахункових показників із застосуванням методології цільового програмування на основі концепції відтворювально-циклічної макромоделі.

Для вирішення задачі подолання економічної кризи в промисловому секторі економіки регіону необхідний механізм реалізації принципів, що дозволяє протистояти дії економічної кризи, а також механізм досягнення цілей, що постають перед промисловим сектором економіки регіону в умовах економічної кризи.

Розглядаючи сукупність антикризових механізмів як систему, необхідно визначити основні властивості такої системи.

У процесі функціонування будь-який суб'єкт економіки залучається в економічні відносини. Він має внутрішню структуру, між елементами якої існують зв'язки, характер яких залежить від його ролі в системі економічних відносин і від мети його функціонування.

Економічний суб'єкт випробовує на собі вплив зовнішнього середовища у формі вхідних сигналів, виражених певними значеннями кількісних і якісних його параметрів, що впливають на функціонування відповідно до поставленої мети. Так, виробляючи продукцію і послуги, підприємство орієнтується на ринкові ціни, на асортимент власної продукції, попит, податки, законодавство й інші параметри зовнішнього середовища. Ці параметри впливають на хід його функціонування, обумовлюючи можливість і, головне, доцільність виробництва певного виду продукції в певних кількостях і на певному ринку. Органи державного управління економікою відстежують особливості і тенденції в розвитку суб'єкта управління для ухвалення рішень, значення яких відповідає дійсності, сприяючи у даних умовах досягненню поставленої мети. Сигнали зовнішнього середовища змінюються у часі випадково, причому майбутні їх значення неможливо визначити точно, а можна лише з певною вірогідністю передбачити деякі сигнали і задати закон їх розподілу. Тому реалізація програми функціонування економічного суб'єкта в різні періоди даватиме результати, які відрізняються від планованих. Зміна параметрів навколишнього середовища функціонування економічного суб'єкта спричиняє за собою зміну кількісних і якісних характеристик його структурних елементів, причому здійснення цього взаємозв'язку можливе тільки завдяки існуванню зв'язків між структурними елементами. Ці зв'язки у процесі взаємодії структурних елементів економічного суб'єкта один з одним та із зовнішнім середовищем додають йому системного характеру [82, с. 141].

Термін «система» в первинному значенні означає «ціле, складене з частин». Коли дослідники говорять про систему, то зазвичай уявляють безліч конкретних елементів, між якими наявні деякі зв'язки, відношення, взаємодії. У свідомості ця множина виділяється з навколишнього середовища і розглядається як єдине ціле. У найзагальнішому значенні про систему можна говорити як про спосіб взаємодії об'єктів, кожний з яких має свою функцію і відношення до інших, при якій зміна параметрів одного об'єкта призводить до зміни параметрів інших об'єктів адекватно до принципу організації цієї взаємодії. Економіка має системний характер на всіх рівнях організації – від підприємств до держави, і кожен нижчий рівень організації є підсистемою для вищого рівня.

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

Атрибути будь-якої системи є зовнішнє середовище і механізм взаємодії елементів системи. Під «зовнішнім середовищем системи» умовно розуміють безліч об'єктів, природа яких нейтральна. Воно складає систему тільки з усіма елементами даної системи разом і не утворює системи у поєднанні з іншими можливими елементами початкової системи. Наприклад, якщо узяти підприємство як систему, то зовнішнім середовищем по відношенню до підприємства є сукупність об'єктів, що складається з ринку збуту його продукції, постачальників сировини, органів влади, які контролюють діяльність підприємства тощо. Зовнішнє середовище утворює систему тільки з підприємством у цілому. Дана система ґрунтується на взаємодії з приводу виробництва благ і послуг, яке відбувається під впливом чинників зовнішнього середовища. Але зовнішнє середовище не утворює системи з однією частиною підприємства (цех, адміністрація, канал збуту тощо), оскільки в цьому випадку взаємодія неможлива, тому що відсутня сама основа для взаємодії. Відзначимо, що як тільки дане правило порушується, можна говорити про зміну або загибель існуючої системи і виникнення на її основі нових систем.

Механізм взаємодії елементів системи – це правило, відповідно до якого відбувається взаємодія. Механізм взаємодії повинен включати наступні позиції: функції кожного елемента в різних ситуаціях, оператор перетворення вхідних імпульсів у вихідні для кожного елемента, послідовність виконання операцій, обмеження, що породжені структурними, організаційними і функціональними особливостями системи. Крім того, механізм функціонування системи визначає місце кожного елемента в системі, тобто задає ієрархію системи – закон підпорядкування одного елемента іншому.

У другій половині ХХ ст. поняття системи значно розширилося. Говорячи про систему, ми маємо на увазі не тільки сам факт взаємодії між собою її складових частин, але і різні особливості цієї взаємодії, а також структурні характеристики системи. Результатом розширення поняття системи стали різні класифікації природних і суспільних систем і, що більш конструктивно, виділення агрегованих категорій опису різних систем, до певної міри абстраговано від реального вигляду системи [104, с. 14].

Для визначення місця економічних систем серед інших систем (природних, технічних) проведемо їх класифікацію за принципами детермінованості і змістовності. За принципом детермінованості системи підрозділяються на *детерміновані* і *вірогіднісні*. Головна властивість детермінованих систем полягає в однозначній реакції на зовнішні дії (наприклад, для комп'ютера, машини, літаючого апарату, технологічного процесу точно відомо, що відбудеться з системою при зміні практично будь-якого параметра). Для вірогіднісних систем характерний неоднозначний відгук на одну і ту ж саму дію. Наприклад, при певному співвідношенні кредиторської і дебіторської заборгованості підприємство може як збанкрутіти, так і залишитися «на плаву», обсяги збуту нового продукту на ринку може приймати значення, які відрізняються від запланованого, рентабельність виробництва може змінюватися під впливом випадкових чинників (затримки платежів, вихід з ладу устаткування, зміни в законодавстві тощо).

Існуючі в природі системи за змістовним принципом підрозділяються на *матеріальні* й *абстрактні*. До матеріальних відносяться:

- системи неорганічної природи (наприклад, різні технічні системи, технологічне устаткування, комп'ютери, різні види транспортних засобів);
- прості системи живої природи (наприклад, елементарні живі організми, популяції різних біологічних видів);
- соціальні системи (організовані людиною в процесі життєдіяльності, наприклад, соціально-економічні агрегати).

Систему називають абстрактною, якщо визначено структуру вхідних у систему елементів (об'єктів), але невідома природа даних елементів (об'єктів). Під абстрактними системами розуміють поняття, гіпотези, теорії, наукові знання, математичні моделі.

Відповідно до наведеної класифікації, соціально-економічні системи в більшості своїй є вірогідними і матеріальними.

Можна збільшувати кількість принципів класифікації, але слід зазначити, що практично будь-яка класифікація систем (за винятком, зрозуміло, тієї класифікації, при якій кожна існуюча система являє собою окремий клас систем) є достатньо умовною, в тому сенсі, що в реальному світі спостерігається перехід однієї і тієї ж самої системи з одного виду в інший: наприклад, якщо розглядати який-небудь технологічний процес, то можна помітити, що фізичні характеристики продукту на виході процесу розрізняються між собою навіть при однакових початкових характеристиках (приклад: при достатньо однорідному матеріалі, однаковому способі обробки та інших рівних умовах просторові характеристики деталі варіюють); товарно-грошові відносини у ряді випадків можуть набувати нематеріального характеру (фінансово-кредитні, біржові операції); крім того, цей процес стає все більш характерним для ряду розвинених економічних систем у даний час. Тому класифікація систем досить умовна і може застосовуватися лише при досить жорстких допущеннях щодо способу розподілу систем за класифікаційними групами.

Виняткова різноманітність економічних і технічних задач і особливо проблем, пов'язаних із необхідністю включення в коло вирішуваних задач питань управління складними об'єктами, зв'язку одержаних рішень з проблемами людини і навколишнього середовища, за необхідності збереження цілісності даного об'єкта, привело до формування передумов для виникнення нової методології наукового пізнання. Необхідна методологія була створена і одержала назву «системний підхід». Дана методологія орієнтує дослідника на розгляд об'єктів як цілісних систем, що складаються з безлічі елементів і зв'язків між ними. Ядро методології складає системний аналіз, основною процедурою якого є моделювання, в результаті якого в побудованій моделі найбільш точно відображаються взаємозв'язки реального об'єкта, явища, процесу [126, с. 8].

Детальніше суть системного аналізу складають наступні задачі:

- аналіз місця і ролі кожного елемента, що разом становлять систему;
- визначення різних рівнів системного об'єкта та їх ієрархічність (окремим випадком є задачі управління);
- дослідження умов існування системи;
- виділення в системі синергетичних зв'язків;
- виявлення тенденцій розвитку системи і їх зв'язок з тенденціями цілепокладання в досліджуваному об'єкті;
- визначення ступенів свободи системи (здатність системи до самоорганізації).

У рамках системного підходу система вивчається на основі функціонального, структурного, інформаційного описів.

В основу моделі системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону береться те, що будь-якій соціально-економічній системі відповідає певна технологія управління. Діагностика і попереджувальна санація в ході реалізації стратегії управління є як технологією, так і організацією. Оскільки криза – це періодичні потрясіння і закономірність живої та неживої природи, можна стверджувати, що в закономірних і періодичних змінах є багато корисного, незважаючи на те, що кризи досить різноманітні. З цього випливає, що менеджери в процесі антикризового управління вирішують три взаємозв'язані задачі: розпізнавання «хвороби»; усунення причин, що перешкоджають оздоровленню виробництва; застосування нестандартних управлінських антикризових заходів. У антикризовому управлінні вагому роль відіграє концепція рефлексії, яка на ранніх стадіях розвитку кризових ситуацій виступає методологічною основою моделі, що зв'язує сучасні альтернативні мікроекономічні теорії і динамічну економічну дійсність.

Щодо управління системою антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону, на думку автора, необхідно виділити наступні категорії.

Об'єкт управління – промисловий сектор економіки регіону, який визначається сукупністю базисних параметрів як економічної системи, зокрема розглядається його конкурентоспроможність і технічний рівень. Об'єктом управління може виступати промисловий сектор економіки регіону, група або окреме підприємство.

**Розвиток регіональної промислової політики держави:
теорія, методологія, механізми**

Мета управління – попередження дисбалансу базисних параметрів промислового сектора економіки регіону, досягнення і підтримка рівня і сбалансованого стану з урахуванням соціальних, економічних, екологічних та інституційних інтересів стейкхолдерів промислового сектора економіки регіону (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

**Категорії збалансованого за інтересами стейкхолдерів управління системою
антикризових механізмів промислового сектора регіону**

Категорії управління	Вид балансу	Сфера балансування		Стейкхолдери
Рушійна сила, мотивація	Баланс інтересів	Потреби	Можливості	Людина, домогосподарство, корпоративний сектор, МУ, регіон
Дія	Баланс освоєння території	Територіальна самоорганізація населення	Державна організація території	Людина, домогосподарство, корпоративний сектор, МУ, регіон
Результат	Баланс стійкого розвитку	Соціальний розвиток	Економічний розвиток	Людина, домогосподарство, корпоративний сектор, МУ, регіон
		Екологічний розвиток	Інституційний розвиток	
		Технологічна модернізація		

Для досягнення цілей управління використовують два основні методи побудови відносин зі стейкхолдерами. Перший метод полягає у встановленні партнерських зв'язків зі стейкхолдерами. Важливою метою цього методу є побудова таких відносин, щоб для стейкхолдера було вигідніше діяти на користь об'єкта управління, оскільки в цьому випадку він досягає і власних інтересів. Другий метод – організація захисту об'єкта управління від невизначеності за допомогою використання прийомів, призначених для стабілізації і прогнозування дій. Це такі методи управління, як маркетингові дослідження, створення спеціальних відділень, які контролюють сферу інтересів впливових стейкхолдерів (наприклад, дотримання законодавства, контроль за екологічною безпекою), зусилля із забезпечення погоджувальних процедур, реклама і зв'язки з громадськістю тощо.

Суб'єкт управління – управляючі органи всіх рівнів і особи, які забезпечують попередження дисбалансу базисних параметрів промислового сектора регіону, досягнення і підтримку рівня і стану їх збалансованості.

Методи і засоби управління – способи, якими суб'єкт управління впливає на об'єкт, забезпечуючи досягнення і підтримку планованого рівня і стану балансу базисних параметрів промислового сектора регіону. Управління системою антикризових механізмів промислового сектора регіону використовує наступні чотири типи методів:

1) економічні методи, що забезпечують створення економічних умов, які стимулюють підприємства до досягнення та підтримки рівня і збалансованого стану базисних параметрів промислового сектора регіону. До числа економічних методів відносяться правила ціноутворення, умови кредитування, економічні санкції за недотримання стандартів, технічних умов і регламентів, правила відшкодування економічного збитку;

2) методи матеріального стимулювання, що передбачають, з одного боку, заохочення підприємств і працівників за досягнення і підтримку планованого рівня та збалансованого стану базисних параметрів підприємства і промислового сектора регіону, а з іншого – стягнення за заподіяний збиток або упущену вигоду від бездіяльності;

3) організаційно-розпорядчі методи (за допомогою обов'язкових для виконання нормативних актів);

4) виховні методи, що здійснюють вплив на свідомість і настрої стейкхолдерів, спонукаючи їх до дії на користь подолання економічної кризи.

Відповідно до вищенаведеного пропонується наступна структурна схема системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону (див. рис. 6.4).

Вказана в структурній схемі системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону програма розвитку промисловості, як і інші цільові програми, включає наступні обов'язкові блоки:

- технологічна модернізація;
- екологічна модернізація (в т. ч. пріоритетні екологічні проекти для регіональної фінансової системи);
- підготовка і перепідготовка кадрів (ці блоки цільових програм зводяться надалі в програми розвитку освіти і охорони здоров'я);
- вдосконалення організаційно-економічних механізмів управління розвитком даного сектора економіки регіону.

Будь-який суб'єкт економіки – підприємство, галузь, регіон, держава – функціонують відповідно до поставленої мети. Так, наприклад, підприємство виробляє продукцію і надає послуги з метою отримання прибутку; керівництво регіону проводить економічну політику з метою створення такої структури економіки, яка б забезпечила найбільш оптимальне вирішення соціально-економічних проблем даного регіону; держава управляє економікою з метою досягнення певних макроекономічних показників. У загальному плані набір цілей кожного економічного суб'єкта та ієрархія цих цілей унікальні, але головне в тому, що вони існують, і суб'єкт економіки завжди функціонує адекватно до поставлених цілей.

Для досягнення поставленої мети визначається набір ресурсів і послідовність дій у часі, які, на думку керівника, приведуть до бажаних результатів. Дії з досягнення мети проводяться не спонтанно, а відповідно до певної програми. На структуру алгоритму, закладеного в програму досягнення мети, впливають параметри зовнішнього середовища функціонування суб'єктів економіки, якими в рамках даної структури або принципово неможливо управляти, або управління відбувається з великою затримкою, люфтом. Проте зовнішнє середовище має властивість неповної визначеності можливого становища в майбутніх періодах, тобто параметри, що впливають на структуру алгоритму, зазнають таких змін у часі, які можуть докорінно змінювати алгоритм або взагалі роблять поставлену мету недосяжною. Зміни, яких зазнають параметри зовнішнього середовища, відбуваються як закономірно, так і випадково, тому загалом вони не можуть бути передбачені точно, унаслідок чого спостерігається деяка невизначеність їх значень. З іншого боку, суб'єкт, перед яким стоїть певна мета, володіє певним «запасом міцності» – такими структурними особливостями, які дозволяють реалізовувати поставлену мету при певних відхиленнях параметрів зовнішнього середовища від існуючих у момент ухвалення рішення або від оцінок їх майбутніх значень. Чим більша величина відхилень впливаючих параметрів, при якій мета функціонування суб'єкта економіки або, принаймні, програма її досягнення незмінна, тим вища стійкість даного суб'єкта по відношенню до цих відхилень.

Сукупність базисних параметрів промислового сектора регіону доцільно визначати в рамках системи збалансованих показників (BSC), запропонованих Р. Капланом і Д. Нортеном [37], та реалізованих, зокрема, ІТ-компанією SAP AG і для державних установ, на основі третьої версії Міжнародного керівництва зі звітності у області стійкого розвитку GRI (G3) від 2006 року, яка використовується як для корпоративного сектора, так і для органів державної влади і місцевого самоврядування.

В результаті проведеного дослідження як механізм подолання економічної кризи в промисловому секторі економіки регіону пропонується модель системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону, що представлена на рис. 6.5.

Стрілками на рис. 6.5 позначені наступні зв'язки, що вимагають пояснення:

- блок 1 формує територіальну і виробничу структуру трудових ресурсів, взаємодіючи в цій області з блоками 2-5;
- блок 2 забезпечує внутрішні і зовнішні грошові розрахунки системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону і регіону в цілому, акумулює

**Розвиток регіональної промислової політики держави:
теорія, методологія, механізми**

грошові кошти, зокрема населення, трансформуючи останні в безготівкову форму, для забезпечення грошових розрахунків, допускаючи при цьому можливість власної емісії електронних грошей під контролем НБУ;

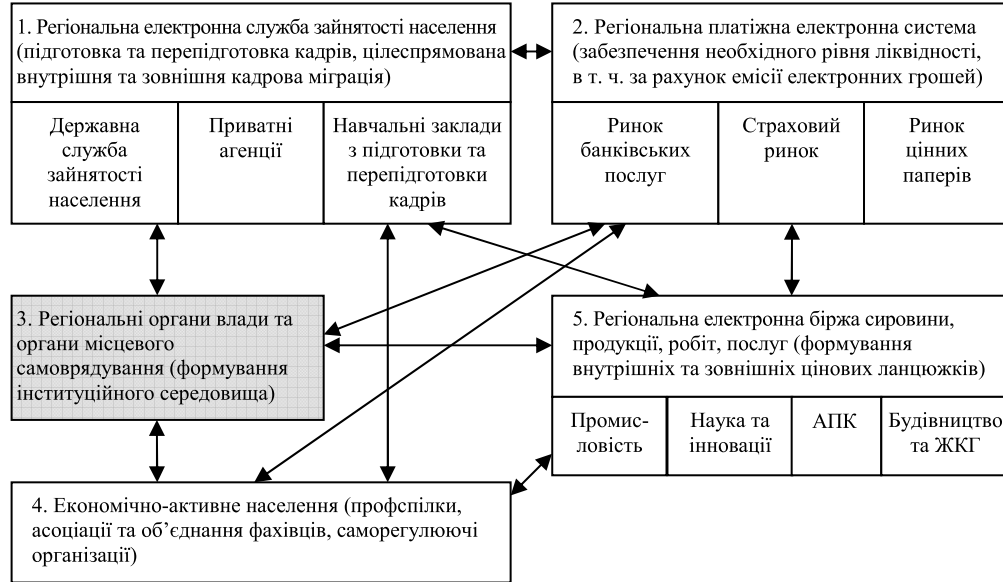

Рис. 6.5. Модель системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону

– блок 3 – місцеві органи влади є ініціаторами побудови системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону, маючи на увазі, що подібна модель повинна працювати на всі сфери господарської діяльності регіону; саме органи влади відповідають за формування інституційного середовища системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону, більшою мірою будучи політичним і в якійсь частині фінансовим гарантом її функціонування;

– блок 4 – економічно активне населення – є безпосереднім ініціатором господарської діяльності, з одного боку, і джерелом трудових ресурсів – з іншого; зайнятість трудових ресурсів визначається через блок 1 при взаємодії останнього з блоком 5;

– блок 5 інтегрує в собі діяльність блоків 1, 2, 3, 4, саме в ньому формуються цінові (продуктові) ланцюжки; в рамках блоку 5 через блок 1 здійснюється перетікання кадрів між секторами економіки регіону; на виході блоку 5 – продукція, роботи, послуги населенню регіону – розв'язання проблем зайнятості, забезпечення продовольчої безпеки, забезпечення населення житлом і послугами ЖКГ.

У всіх блоках задіяні електронні технології.

У зв'язку зі зміною економічних умов і невідповідністю існуючих механізмів господарської та економічної діяльності новим постіндустріальним умовам, особливо в умовах глобальної економічної кризи, виникає необхідність застосування нових підходів до організації економічної взаємодії. При цьому проблема полягає у тому, що жорсткими адміністративними методами неможливо змінити напрям економічних відносин, які на сьогодні суттєво відрізняються як від ринкових, так і від соціалістичних.

Істотним кроком у реалізації нових економічних підходів є активізація інтелектуально активних функціональних середовищ на основі інтернет-технологій, які спроможні забезпечувати економічну взаємодію незалежних суб'єктів у нових умовах глобальних ринків і глобальних інновацій. Дана модель системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону (рис. 6.5) дозволяє адекватно вирішувати задачі ринкової та економічної взаємодії як на мікро- (внутрішньокорпоративному), так і на макрорівні.

Незважаючи на виникнення нових економічних умов, взаємодія економічних орієнтирів кожного окремого суб'єкта з іншими учасниками ринку дотепер проходить через інститути державного регулювання економічних відносин, що характеризується домінуванням чинників підпорядкування, інерційного бюрократичного гальмування, великими непродуктивними витратами, спотворенням цілей і дій унаслідок діючих засад і суб'єктивних чинників, властивих централізованим ієрархічним системам. Крім того, традицією є придушення індивідуальних думок, уявна правильність більшості, переважання інерційності у використанні раціональних рішень, централізація управління і, нарешті, тотальна загальнообов'язковість.

У зв'язку з цим реалізація майже всіх соціально-економічних програм (житлових, медичних, освітніх, підприємницьких, регіональних тощо) в нових економічних умовах на колишній основі бюрократичного державного регулювання стає все менш ефективною. Існуюче складне становище посилюється стрімкою глобалізацією, що відбувається сьогодні, та інтелектуалізацією виробництва, ринків і економічної діяльності, викликаних небаченими темпами, динамікою та масштабами інновацій, що корінним чином змінюють соціально-економічну структуру суспільства і виробничих відносин.

Одночасно з цим розвиток електронних інформаційних технологій зумовив можливість відмови від жорстких адміністративно-бюрократичних систем управління економікою і переходу до більш адаптивних і стійких, заснованих на слабкій зв'язності та самоорганізації суб'єктів ринку. На практиці це означає все більший відхід від централізованого планування та управління економікою (а також забезпечення ринкової рівноваги на основі монетарної, кейнсіанської та інших теорій) у бік управління на основі політик самоорганізації ринку з використанням спільної діяльності, кооперації і всіляких м'яких форм економічного співробітництва з широким застосуванням інформаційних систем.

Унаслідок великої інерційності суспільних традицій, а також індивідуальної психології такий перехід викликає сьогодні непорозуміння, досить часто здається ірраціональним, психологічно необґрунтованим, нелогічним, породжує невпевненість. Але реальна самоорганізація, незважаючи на те, що вона різноякісна, разом з тим ієрархічна, залежна від інтелектуального і практичного досвіду та володіє спадкоємністю і самодостатністю розвитку. В процесі переходу від колишніх методів до самоорганізації має місце діалектичний еволюційний перехід, що забезпечує спадкоємність накопичених знань і досвіду, але вже в нових формах на новому шаблі суспільного розвитку, а саме: критерієм ірраціональності все одно залишається раціональний підхід, ірраціональна економіка все одно базується на раціональних методах і попередніх інтелектуальних доробках, а економічний ефект оцінюється рівнем прибутку, тобто є за своєю суттю раціональним.

Взаємовідношення економічних прагнень суб'єктів породжує сьогодні діалектичну суперечність (єдність і боротьбу протилежностей), яка ґрунтується на тому, що у кожного – власна мета, своє розуміння методів і дій на ринку. Тому проблема економічної взаємодії залишається відкритою і не потребує жорсткої регламентації. Еволюція взаємостосунків у сьогоднішньому економічному підході, безумовно, базується на розумінні того, що кожен індивідуум – сам собі мета, а оскільки колишнє застаріває, а нове (але вже колишнє) вже не відповідає вимогам, то необхідний якісний стрибок – перехід на нові рівні абстракції, узагальнення й агрегації для забезпечення управління різноякісними економічними відносинами, що знаходяться в постійній динаміці.

Аналогічну ситуацію можна спостерігати на прикладі розвитку глобальної мережі Інтернет, що зв'язує різноякісні технології, архітектуру, вузли, системи, абонентів, послуги на базі типових протоколів взаємодії в об'єднане комунікаційно-функціональне середовище.

Акценти сьогодні все більше орієнтовані на роботу з інтелектуальними ресурсами та інтелектуальним капіталом як особовим несупільним продуктом, який забезпечує

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

конкурентні переваги соціально-економічного розвитку. Причому гегемонія інтелекту обумовлена неухильним збільшенням інтелектуальної складової у вартості продукції і послуг.

У зв'язку зі зміною економічних умов і невідповідністю механізмів господарської й економічної діяльності новим умовам, увесь спектр соціальних відносин (як ззовні, так і зсередини) також знаходиться в глибокій кризі (у середовищі безлічі суперечностей) та потребує нових підходів. Трагедія посилюється тим, що тиском або адміністративним чином неможливо змінити напрями економічних відносин, які на сьогодні в значній мірі відрізняються як від ринкових, так і від соціалістичних.

Істотним кроком у реалізації нових економічних підходів є розгортання інтелектуально активних функціональних середовищ на основі інтернет-технологій, які можуть забезпечувати економічну взаємодію незалежних суб'єктів у нових умовах глобальних ринків і глобальних інновацій [189, с. 105].

Функціональне середовище системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону – це операційна площина на платформі різних наборів сервісних послуг, використання яких дозволяє оцінювати можливості для створення виробничої, економічної, комерційної діяльності і бізнес-перспективи. При цьому пріоритетна участь кожного окремого суб'єкта надає можливість визначення, інтерпретації й оперування власною точкою зору, декларування особистого бачення з позицій майбутньої діяльності, економічної вигоди і стійкості розвитку.

У функціонального середовища системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону немає єдиного центрального ядра – тільки сукупність операцій взаємодії, заснованої на обміні інформацією, що надає широкі можливості для економічного з'єднання суб'єкта і об'єкта, інтелектуального з'єднання суб'єкта з іншим суб'єктом тощо. Ця сукупність операцій взаємодії, у свою чергу, припускає наявність широкого спектру інформаційно-аналітичних, торговельно-економічних, фінансово-кредитних та інших сервісів, об'єднаних у рамках відкритого операційного середовища, на базі якого сукупність прагнень суб'єктів виступає як визначальний вектор, який формує нові економічні структури, що знаходяться в постійній динаміці і кругообігу руху. При цьому значення і логіка поведінки кожного окремого суб'єкта на основі як послідовних дій, так і дій від протилежного, як з допомогою, так і без допомоги економічних сервісів визначається якостями економічного суб'єкта, що персоналізуються.

Модель системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону – це колабораційне (колективне) середовище, де в рамках так званих «віртуальних структур» утворюються абсолютно нові організаційні форми, що об'єднують різних та незалежних суб'єктів між собою, або безпосередньо дають імпульс руху економічному об'єкту з подальшим моніторингом динаміки його станів. Менеджмент, що персоналізується, будується на обміні повідомленнями (отриманні – обробці – відправці інформації) – меседжменті, що при використанні прикладних економічних сервісів дозволяє визначати стійкість, ліквідність, ступінь нерівноваги, застосувати фінансові інструменти, деривативи тощо. Все це сприяє побудові тимчасових консервативних економічних систем, що володіють зворотними негативними зв'язками під кожен відособлений фінансовий інструмент на основі використання синтетичних та аналітичних рахунків.

У ринкових взаємодіях самоорганізацій виявляються не тільки аспекти нових, нетрадиційних економічних технологій з елементами так званої «керуваної множинності», але також універсальність структурних елементів, що дозволяє здійснювати формалізацію операцій взаємодії (серед таких структурних елементів: паспорт підприємства, каталоги товарів і послуг, вимоги СОТ тощо, які при поєднанні утворюють складові частини фінансових інструментів – контрактів).

Співтовариство суб'єктів функціонального середовища системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону утворює простір обміну діловою

інформацією на основі прикладних економічних сервісів, які вже функціонують чи будуть створені. До таких сервісів відносяться: збільшення, зменшення, оновлення диференціальних змін структурних елементів (суб'єктів, об'єктів, середовища), гібридизація, матричний і емерджентний відбір, використання структур економічних просторів та організованих ринків, попарних з'єднань мережевою «павутиною архітектури» тощо.

Інформація, знання і прагнення суб'єкта породжують його рух в економічному середовищі або волю до руху, але і воля до руху, як і сам рух, у свою чергу, породжують знання та інформацію. У моделі системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону дія суб'єкта в економічному середовищі агрегується в кількісну форму, значення якої корелюється з використанням фінансових інструментів, що складаються з активів, зобов'язань, інструментів власного капіталу і деривативів. Їх рух (зміна) в кількісних значеннях відображається згідно із стандартами бухгалтерського обліку і має інформаційну основу з чітко відрегульованою формою взаємодії (для одного суб'єкта – у вигляді активу, для іншого – у вигляді зобов'язань).

Розрахункові і транзакційні сервіси, інтегровані в середовище системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону, дозволяють у конструктивній формі і в реальному часі виконувати операційні доручення суб'єктів через транзакційну платформу їх виконання, що істотно знижує ризики економічної діяльності та забезпечує гарантовані взаєморозрахунки.

Процес оцінки і переоцінки всіх активів суб'єкта в середовищі системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону відбувається безперервно, оскільки єдине джерело виживання – це постійний рух з переходом у нове динамічне становище або рух у вибраних напрямках і отримання вигоди за рахунок безперервної оптимізації продуктивності (економічного потенціалу). Зупинки не може бути навіть на найвигіднішій, монопольній ідеї або вигідному стані – це початок внутрішньої кризи.

Функціональне середовище системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону є платформою синтезу події і виникнення обставин, а також допоміжних прикладних сервісів економічного значення, на основі використання яких приводиться в дію процес руху активів суб'єкта.

Обмін активною, ціленаправленою інформацією створює основу, потенціал для руху активів суб'єкта в економічному середовищі, знання, цільові орієнтири та використання економічних сервісів (включаючи їх логічну або інтуїтивну компоновку) – відправні точки руху. На відміну від адміністративних структур, середовище системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону – не безлике анонімне співтовариство, це – функціональне середовище кожного окремого суб'єкта. У ній на основі операційної платформи суб'єкт може здійснювати широкий спектр ділових транзакцій, а на основі уніфікації кількісного представлення активів – забезпечувати аналіз ефективності операцій та економічної взаємодії.

Разом з тим спрямованість функціонального середовища системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону орієнтована не на те, щоб вигідно скористатися економічним потенціалом нерівноправних партнерів (субпідрядників), а на створення для всіх суб'єктів рівних умов щодо співпраці й одночасного отримання ними своєї частки прибутку в консолідованому просуванні товарів і послуг споживачам [130, с. 8]. Це докорінно відрізняється від традиційного підходу, коли прибуток, який колективно генерується, розподіляється на користь суб'єктів, що стоять на початку всього бізнес-ланцюжка і безпосередньо контактують із споживачем.

Епоха постринкових відносин змінює форми економічних взаємостосунків, але не суть людських відносин, на яких будується взаємодія інформаційних та економічних процесів.

Потенціал напрацьованих економічних механізмів, представлених у вигляді економічних сервісів у середовищі системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону, сконцентрований і закладений у функціональні обмінні форми економічних

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

знань, на базі яких відбувається перехід на наступний рівень розвитку економічних відносин. Цим забезпечується діалектика розвитку економічного суб'єкта, галузі або економіки у цілому в умовах непередбачуваності ринку і множинності суперечностей.

Реалізація моделі системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону здійснюється за допомогою цільових програм, представлених у структурній схемі системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону (рис. 6.5).

Запропонована модель системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону показує, що якщо територіальне співтовариство спроможне самоорганізуватися для задоволення власних потреб на території утворення відповідно до загальносвітового рівня розвитку продуктивних сил, то це гарантує подолання економічної кризи в рамках даної території.

Модель системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону є площиною економічного управління, що здійснюється в інформаційно й операційно зв'язаному просторі ринкових відносин. Вільний рух економічних потенціалів учасників ринку в цьому просторі ефективно обмежується рамками соціальних і цільових програм державного або транснаціонального розвитку та регулювання. Усунення багатьох небажаних і деструктивних чинників, що впливають на управління ресурсами, сприяє виживанню компаній (що, зокрема, зменшує непродуктивні витрати, пов'язані із закриттям збанкрутілих підприємств і відкриттям нових компаній) та забезпечує необхідну стабільність соціально-економічного розвитку в умовах глобального, динамічно змінного ринку, схильного до кризових дій.

Використовуючи існуючі методи, модель системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону значно розширює можливості і висуває абсолютно інше сприйняття реалізації електронного бізнесу, синтезуючи і забезпечуючи нове застосування вже існуючих методів управління регіональним розвитком. Реалізація системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону несе в собі значний потенціал можливостей, а саме:

- наближує до практичної реалізації динамічних зворотних зв'язків як основного елемента стійкого ведення бізнесу;
- вирішує проблеми переходу з одного стану системи в інший, а також проблеми самовивільнення та процесів біфуркації – точки розгалуження варіантів економічного розвитку;
- вводить можливості швидкого (миттєвого) стримання стрибків ринкової кон'юнктури на основі схем самоорганізацій;
- дозволяє згладжувати шоківі флуктуації ринку і нерівноважних економічних систем на базі розгортання механізмів самоорганізації регулювання;
- дозволяє функціонально розділити динаміку економічних процесів на операційну ентропію горизонтальної взаємодії і вертикаль стабілізації, що забезпечує стійкий розвиток промислового сектора економіки регіону.

Впровадження системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону як інструмента управління розвитком регіону, або реалізації стратегії розвитку (якщо остання розроблена) пов'язане з переходом структурних елементів системи на новий вид функціонування – поведінку, що структурована цілями, для управління проектами, що входять до складу різного роду програм, і тісню взаємодію між суб'єктами господарювання, з органами влади, громадськими організаціями і науковими інститутами необхідна для усунення безлічі суперечностей.

Перший чинник опору випливає з вузькогалузевого характеру діяльності елементів системи. Для довгострокового перелому тенденції необхідно, щоб загальні, системні цілі превалювали над приватними цілями елементів системи.

Другим чинником опору впровадження системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону є деяка розузгодженість державних, а також регіональних пріоритетів з корпоративними пріоритетами розвитку, за відсутності нормативно

встановлених механізмів взаємодії, зворотного зв'язку за ланцюжком «підприємство – регіон – держава».

Має місце спотворення принципово конструктивних і методично правильних концепцій державних програм. І, мабуть, найбільш негативний чинник – це низький рівень опрацювання, а деколи навіть помилковість ряду програмних концепцій на рівні держави.

Останній чинник торкається так само корпоративного сектору, коли концепції державних і регіональних програм спотворюються, інтерпретуються з погляду приватних вузькогалузевих цілей.

Державна політика у області економіки в умовах кризи повинна бути направлена на створення горизонтальних м'яких систем взаємодії суб'єктів підприємництва, що обертаються навколо жорсткої вертикалі дотримання прийнятих стандартів і протоколів у рамках регіональної, національної або міжнародної економічної взаємодії, а також з одночасною орієнтацією на відповідні міжнародні стандарти.

Крім того, глобалізація – взаємна діяльність національних капіталів у галузях з урахуванням транснаціональних капіталів світового ринку – вимагає врахування їх впливу на економіку країни, висуваючи системні вимоги до таких капіталів як у країні їх походження, так і в країні базування.

Практичне вирішення вказаних задач вимагає нових методів і підходів до управління економічною взаємодією, які враховують особливості сучасного постіндустріального розвитку економіки. Ці методи повинні спиратися на єдині стандарти обміну комерційною інформацією, побудову єдиних схем бухгалтерського управління, а також систему галузевих національних рахунків як основу для складання галузевих і міжгалузевих балансів.

У першу чергу, при реалізації національних і міжнародних економічних програм повинна бути створена система рахунків як свого роду система координат для відображення динаміки і стану основних показників виробництва і використання продукції, ресурсів та соціальних чинників. Крім того, система рахунків є базисом для роботи з показниками валової продукції, а також показниками проміжного споживання як в окремій галузі, так і в пов'язаних галузях. Це торкається споживання, національного доходу галузі, рухів позик, кредитів та інших показників, що формують фінансові потоки.

Слід зазначити, що у зв'язку з необхідністю управління децентралізованими економічними процесами, на фоні глобалізації виробничих циклів актуальність системи рахунків усе більше зростає. Зрозуміло, що розробка структури національних рахунків галузей повинна враховувати специфіку й особливості кожної країни. Це дозволить розраховувати у вартісному виразі валовий продукт галузей, їх частки у національному доході кожної країни, а також інші показники, що здатні відображати серйозні зміни в ринковій економіці. При цьому необхідно відзначити особливу важливість галузевої ув'язки міжнародних галузевих балансів для забезпечення стійкості соціально-економічного розвитку.

Галузеві рахунки повинні входити в національну і міжнародну системи рахунків балансів країн-партнерів у поєднанні з Європейською системою інтегрованих економічних рахунків (ЕСІЕР) і вимогами СОТ. Основою такого підходу повинні бути стандарти бухгалтерського обліку, приведені у відповідність до системи європейських інтегрованих рахунків (ЕСІР) і до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО).

При формуванні системи рахунків на першому етапі доцільно виділити основні рахунки, які входять у Європейську систему інтегрованих економічних рахунків (ЕСІЕР). Це рахунки товарів і послуг, виробництва, утворення доходів, розподілу витрат тощо для галузей національної економіки, а також для входження в світові напрями економічних взаємодій.

У рамках створення горизонтальної системи підприємницької діяльності у функціональне середовище системи антикризових механізмів промислового сектора економіки

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

регіону вбудований механізм з'єднання економічних потенціалів різних підприємств в організовані економічні поля з певними економічними і виробничими програмами з можливістю подовження бізнес-ланцюжків із використанням м'яких систем без переходу права власності. Це, в свою чергу, призводить до формування організованих ринків із широким використанням фінансових інструментів та їх похідних для згладжування цінових коливань і забезпечення стійкості соціально-економічного розвитку.

Можна дати наступні визначення організованого економічного поля й організованого ринку.

Організований ринок – це ринок, який має єдину систему розрахунково-клірингового обслуговування і єдиний протокол обміну інформацією.

Організоване економічне поле – це корпоративні, міжкорпоративні, кооперативні й інші м'які взаємодії між суб'єктами ринку на основі єдиної системи розрахунково-клірингового обслуговування та єдиного протоколу обміну інформацією про стан і обіг фінансових інструментів.

Особливе значення має також використання функціонального середовища системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону в реалізації нових підходів до організації й управління економічною взаємодією. Актуальність цього питання зростає з кожним днем. Так, наприклад, раніше при складанні галузевих балансів виробнича функція, що визначає продуктивність праці, вважалася величиною постійною. Сьогодні ж при упровадженні різних інновацій продуктивність праці може значно прогресувати, що змінює економічну кон'юнктуру і призводить до необхідності складання балансу. Як наслідок цього – методи управління також доводиться змінювати, переходячи з колишніх директивних на нові, які засновані на принципах самоорганізації та які діють в рамках заданих політик державного, корпоративного, кооперативного й іншого регулювання. Метою ж державних політик повинно бути забезпечення стійкого розвитку.

Серед нових підходів, які можуть бути реалізовані у функціональному середовищі системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону, можна виділити наступні:

- використання системи збалансованих показників, яка сьогодні широко застосовується у всьому світі для здійснення фінансового аналізу і планування діяльності в рамках підприємств і галузей;
- перехід від системи управління, що заснована на менеджменті, до сучасніших, орієнтованих на використання менш жорстких і більш адаптивних схем взаємодії – так званих систем меседжмента;
- ширше використання можливостей глобальної мережі Інтернет, електронних торгових майданчиків і електронних товаропровідних систем.

Вирішення багатьох важливих задач сучасної економіки (зокрема, визначення справедливої вартості продукції тощо) неможливо здійснити без наявності автоматизованих систем управління і перерозподілу ресурсів на основі технологій електронного бізнесу.

Середовище системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону покликане забезпечити рівний доступ усіх учасників ринку до ринкових ресурсів як на регіональному рівні, так і в глобальному масштабі. Основу системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону складає система обміну діловою і комерційною інформацією, яка побудована з використанням міжнародних рекомендацій і форматів представлення даних. Функціональне середовище системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону дозволяє за рахунок широкого спектра інтернет-сервісів і технологій електронного бізнесу забезпечити комплексний супровід усіх ділових операцій, здійснюваних на ринку, як на регіональному рівні, так і в зовнішньоекономічній діяльності, яка проводиться учасниками ринку.

Функціональне середовище системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону дозволяє забезпечувати і вирішувати безліч операційних і управлінських

задач з організації економічної взаємодії, самоврядування і перерозподілу ресурсів. Найбільш значущими є її відмінності від існуючих економічних підходів, які сьогодні застосовуються для управління корпоративним бізнесом і ринковими процесами. Серед цих відмінностей можна назвати наступні:

- при створенні функціонального середовища системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону повинен бути здійснений перехід від розв'язання фрагментарних, периферійних задач із подальшим їх механічним об'єднанням до створення операційної платформи вищого рівня абстракції й узагальнення. На цій платформі можна органічно зв'язати і об'єднати вже існуючу (або ту, що з'явиться в перспективі) різноманітну і різноякісну архітектуру всіляких прикладних економічних розробок та забезпечити на цій основі ефективно, просте для звичного користувача вирішення поточних господарсько-економічних задач у нових постіндустріальних умовах;

- використання функціонального середовища системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону передбачає можливість самостійного приєднання, а не примус суб'єктів системи до участі у різних соціально-економічних програмах, що досягається спрямованістю на інновації, змагання, можливість реалізації індивідуальних прагнень, отримання вигоди, спрямованість на володіння активами – все те, що постійно стимулює людей розробляти нові проекти, формувати нові ідеології, але найголовніше – реалізовувати можливість самоконструювання власного бізнесу з метою створення, а потім зміни і створення нового, тим самим вдосконалюючи потенціал, інтелект, знання;

- використання функціонального середовища системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону дозволяє створювати адаптивні економічні структури з чітко вираженим мінімальним значенням коливань (кількісних, цінових, якісних) за рахунок концентрації тимчасових, інформаційних, інтелектуальних та економічних сервісів, що дає можливість миттєвого підвищення економічних потенціалів, які забезпечують вирівнювання. Іншими словами, багато симптомів незрівноваженого стану ринку, деструктивні дії окремих індивідуумів і ресурсів, що призводять до економічного розбалансування, при застосуванні функціонального середовища системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону мають значно меншу амплітуду коливань і значно менший життєвий цикл.

На базі функціонального середовища системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону забезпечується рішення наступних задач:

- розміщення інформації про ринкові ресурси й економічний потенціал суб'єктів ринку на електронних торгових майданчиках у середовищі Інтернет;

- надання послуг розрахунково-клірингового обслуговування в системі онлайн для здійснення комплексного супроводу комерційних операцій, які проводяться на електронних торгових майданчиках, а також для мінімізації господарських ризиків і забезпечення гарантованих взаєморозрахунків;

- забезпечення статистичного моніторингу економічних процесів на ринках на основі обробки даних про електронні транзакції, які проводяться на електронних торгових майданчиках;

- забезпечення комплексного аналізу економічної інформації на основі використання затверджених стандартів бухгалтерського обліку і фінансових інструментів.

В умовах кризи першими втрачають сектори економіки і підприємства, на яких відсутні повноцінні адаптивні механізми управління, зокрема, стратегічне управління і регулярний маркетинг. Тому вони включаються до складу моделі системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону і відображені автором в структурній схемі – органі управління, механізм цілепокладання, механізм досягнення цілей (рис. 6.4). Негативний ефект системних помилок управління значно підсилюється об'єктивними проявами кризи.

У зв'язку з цим актуальною є задача формування організаційно-економічних механізмів подолання дії глобальної економічної кризи для промислового сектора економіки регіону.

Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми

Для вирішення цієї задачі пропонується впровадження на рівні регіону моделі системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону. Структурна схема системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону (рис. 6.5) припускає порядок упровадження моделі.

Ініціація реалізації моделі нормативно обумовлена, наприклад, згідно з Концепцією державної регіональної політики, визначено, що головною метою органів державної влади при формуванні і реалізації регіональної політики є: створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів; підвищення рівня життя населення; забезпечення дотримання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів; підвищення дієвості управлінських рішень; удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування влади, що здійснюють взаємодію з населенням із метою його стійкого розвитку, благополуччя і процвітання; збереження сприятливого навколишнього середовища.

Ініціація впровадження моделі може виходити з рішення регіональної трибічної комісії, до складу якої в даний час у більшості регіонів входять представники органів влади, роботодавців і профспілок. Запропонована модель системи антикризових механізмів промислового сектора економіки регіону задає інноваційний вектор розвитку регіональної економічної системи, забезпечуючи тим самим подолання економічної кризи, досягнення стійкого розвитку через інновацію та оновлення економіки регіону.